Sosyoekonomi

2026, Vol. 34(68), 609-634

RESEARCH ARTICLE

ISSN: 1305-5577
DOI: 10.17233/sosyoekonomi.2026.02.25
Date Submitted: 23.04.2025
Date Revised: 11.08.2025
Date Accepted: 31.03.2026

Türkiye'de Vatandaşların Devlet Bütçesi Bilinç Düzeyi[1]

Merve BEYDEMİR *(https://orcid.org/0000-0002-0112-166X), İnönü University, Türkiye; merve.beydemir@inonu.edu.tr*

Gülay AKGÜL-YILMAZ *(https://orcid.org/0000-0002-5445-6842), Marmara University, Türkiye; gulayyilmaz@marmara.edu.tr*

The Level of Citizens' Awareness about the Government Budget in Türkiye[2]

Abstract

In this study, the concept of budget awareness is first addressed within a theoretical framework, followed by the findings of a survey conducted to determine the level of budget awareness among citizens in Türkiye. The sample includes one province with the highest population from each of the 12 regions determined according to the Turkish Statistical Institute's (TÜİK) NUTS Level 1 classification. The sample group consists of 1,003 eligible voters aged 18 and over. Frequency analyses of citizens' responses to survey questions revealed that, in general, citizens in Türkiye have insufficient awareness of the state budget. Differential analyses, on the other hand, have shown that budget awareness levels differ significantly across variables such as age, educational status, monthly income, and marital status. It has been determined that marital status and educational level are the variables that most significantly influence citizens' budget awareness, whereas gender does not.

Keywords : Budget Rights, Budget Awareness, Budget Literacy.

JEL Classification Codes : G59, H60, H61.

Öz

Bu çalışmada bütçe bilinci olgusu öncelikle kuramsal çerçevede ele alınmakta, ardından Türkiye'de vatandaşların bütçe bilinç düzeyini tespit etmeye yönelik olarak gerçekleştirilen anket uygulamasının bulgularına yer verilmektedir. Örneklem, TÜİK'in İBBS Düzey 1 sınıflandırmasına göre belirlenen 12 bölgeden en yüksek nüfusa sahip birer ili kapsamaktadır. Örneklem grubunu seçmen niteliğindeki 18 yaş ve üzeri toplam 1003 kişi oluşturmaktadır. Vatandaşların anket sorularına verdikleri yanıtlar üzerinden yapılan frekans analizleri, Türkiye'de genel olarak devlet bütçesi konusunda vatandaşların bilinç düzeyinin yetersiz olduğunu ortaya koymuştur. Yapılan farklılık analizleri ise bütçe bilinci düzeyinin yaş, eğitim durumu, aylık gelir ve medeni hâl değişkenlerine göre istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar gösterdiğini ortaya koymuştur. Medeni durum ve eğitim düzeyi değişkenlerinin vatandaşların bütçe bilinci düzeyini en fazla etkileyen değişkenler olduğu; buna karşılık cinsiyet değişkeninin anlamlı bir farklılık yaratmadığı tespit edilmiştir.

Anahtar Sözcükler : Bütçe Hakkı, Bütçe Bilinci, Bütçe Okuryazarlığı.

---

[1] *Bu çalışma Prof.Dr. Gülay Akgül-Yılmaz'ın danışmanlığında hazırlanan "Vatandaş Odaklı Bütçeleme Yaklaşımı Perspektifinden Türkiye'de Vatandaşların Bütçe Bilinci Analizi" başlıklı doktora tezinden türetilmiştir. Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK) tarafından 124K099 numaralı proje ile desteklenmiştir.*

[2] *This study is derived from the doctoral thesis entitled "Analysis of Budget Awareness of Citizens in Türkiye from the Perspective of Citizen-Oriented Budgeting Approach", supervised by Prof.Dr. Gülay Akgül-Yılmaz. It was supported by the Scientific and Technological Research Council of Türkiye (TÜBİTAK) with project number 124K099.*

1. Giriş

Klasik iktisat doktrininin vergiye bakış açısı ve verginin bireyler tarafından mülkiyet hakkını ihlâl ettiğine yönelik farkındalığın oluşması dolayısıyla maliye biliminde öncelikle vergi konuları bilimsel çalışmaların ağırlık merkezine yerleşmiştir. Tarihsel süreçte özellikle 1929 Büyük Buhran sonrası müdahaleci iktisadi doktrinlerin benimsenmesiyle kamu harcamaları da maliye biliminde çalışmaların odağı hâline gelmeye başlamıştır. Schmölders'in 1959 yılında "mali psikoloji" kavramını (Groenland & Veldhoven 1983: 130) literatüre kazandırmasıyla birlikte mali sorunların, sosyolojik ve psikolojik bakış açısıyla ele alınmasına yönelik düşünceler ve akademik çalışmalar tarihsel süreçte gelişim göstermiştir. Kamu harcamaları ve vergilerin toplum tarafından nasıl algılandığı akademik çalışma yapanlar açısından merak edilen bir konu olduğu kadar siyasi otoritelerin de dikkatini çekmektedir. Netice itibarıyla kamu harcamalarında savurganlık yapıldığı ya da bireyin ödediği vergiler karşısında kamu hizmetlerinden memnun olmaması, vergi ödemeye yönelik bir isteksizlik meydana getirmektedir. Bu da vatandaşların vergiye gönüllü uyumunun düşük düzeyde gerçekleşmesine neden olmakta ve vergi kaçırmak ya da vergiden kaçınmak gibi vatandaşları legal ve/veya legal olmayan yollara yönlendirmektedir. Ancak vatandaşların vergi ödemeye yönelik uyumlarının ve vergi bilincinin geliştirilmesi kadar kamu harcamalarının toplumsal algısı ve bütçe bilincinin düzeylerinin artırılması da önem arz etmektedir. Nitekim meclisin vatandaşlar adına kullandığı bütçe hakkının anlam ifade edebilmesi için bütçe hakkının öneminin idrak edilmesi ve vatandaşların devlet bütçesine yönelik ilgi ve farkındalık düzeyinin yüksek olması gerekmektedir. Maliye literatüründe son zamanlarda yer almaya başlayan bütçe bilinci ve bütçe okuryazarlığı kavramları ile ifade edilen hususlar bütçe hakkının etkin bir şekilde kullanılmasının ön koşullarıdır. Çağdaş demokratik toplumlarda bütçe hakkı, kamu gelirlerinin toplanması ve harcanmasında halkın rızasının esas alınmasını vurgulamaktadır. Bütçe hakkı fiilen parlamentolar tarafından kullanılsa da vatandaşların bütçe süreçlerine dair ilgisi ve bilgi düzeyi yetersizse, bütçe hakkının da demokratik değeri azalmaktadır.

Ulusal ve uluslararası literatür incelendiği zaman, bütçe bilinci ve bütçe okuryazarlığının yanı sıra bütçe algısı ve bütçe hakkı algısına yönelik teorik ve ampirik çalışmaların yetersiz olduğu görülmektedir. Nitekim bu çalışma, literatürdeki boşluğu doldurmak ve Türkiye'de vatandaşların devlet bütçesine yönelik bilinç düzeyini analiz etmek amacıyla bütçe bilinci kavramına ilişkin kapsamlı bir teorik tartışma sunmakta ve güncel durumu değerlendirmektedir. Bu bağlamda çalışmanın amacı, Türkiye'de vatandaşların devlet bütçesine yönelik bilinç düzeyini tespit etmek ve bütçe bilincinin sosyo-demografik özelliklere göre farklılık gösterip göstermediğini analiz etmektir. Dolayısıyla takip eden bölümlerde bütçe bilinci kavramı derinlemesine incelenerek konuya ilişkin literatürdeki ampirik çalışmalar ve bulgular ele alınacak, ardından Türkiye özelindeki ampirik bulgular ve analiz sonuçları tartışılarak politika önerileri sunulacaktır.

2. Bütçe Bilinci Kavramının Teorik Çerçevesi

Bütçe bilinci kavramının özü bütçe hakkına dayanmaktadır. Bireylerin bütçe bilinç düzeyinin gelişmesi öncelikle bütçe ve bütçe hakkı algısı ile başlayan bir süreçtir. Bu nedenle öncelikle bütçe ve bütçe hakkı kavramlarının ne anlama geldiği üzerinde durulmalıdır. Kamu kesiminde gelecek döneme ilişkin kaynak-harcama dengesi demokratik rejimlerde bütçe vasıtasıyla sağlanmaktadır. Diğer bir deyişle, parlamenter rejimi benimseyen ülkelerde kıt kaynakların kamu ve özel sektör arasında ve kamu sektörü içerisinde optimal dağılımı bütçeler aracılığıyla belirlenmektedir (Aksoy, 1993: 2). Kamu kesiminin etkin bir şekilde faaliyette bulunabilmesi için mali bir araç olmanın yanı sıra hükümetin ekonomik ve sosyal politika aracı olarak da değerlendirilmektedir (Yıldız & Alkan, 2018: 185). Bütçenin hükümetin en güçlü sosyal ve ekonomik politika araçlarından biri olması ise vatandaşların hayatında merkezi bir konuma sahip olmasını sağlamaktadır. Bu nedenle vatandaşların kamu kaynaklarının kullanımı konusunda sorgulayıcı bir pozisyonda bulunması arzulanmaktadır (CPDI, 2013: 5). Nitekim bütçe hakkının gelişimi ve bütçenin bir hak olarak kabul edilmesi ve kurumsallaşmasında toplumdaki bireylerin sorgulayıcı davranışları önemli bir yer edinmiştir (Canbay & Çetin-Gerger, 2012: 160). Gürsoy'a (1980: 6) göre bütçe hakkı, kamu harcamalarının bireyler üzerinde yarattığı mali yükümlülükler dolayısıyla ortaya atılan bir kavramdır. Devletin harcamalarını keyfi sebeplerle artırması, vatandaşların da hükümdara karşı *"nereye, ne kadar, niçin harcayacaksın bize söyle ve bize danış"* şeklindeki tepkileri bütçe hakkının kazanılmasında öncü bir role sahiptir. Mutlak monarşiye karşı halk ve halk temsilcilerinin yüzyıllarca süren mücadelelerinin başarıyla sonuçlanması neticesinde egemenlik mücadelelerinin bir ürünü olarak bütçe hakkı elde edilmiştir (Mutluer vd., 2018: 43). Bütçe hakkı, *"kamu gelirlerinin toplanmasına ve giderlerin yapılmasına izin verme yetkisi ile vatandaşların ödedikleri vergilerin nereye ve nasıl harcandığını bilme hakkını"* ifade etmektedir. Kamusal hizmetlerin finansmanının yüksek oranda vatandaşlardan toplanan vergilerden karşılanması nedeniyle vergisini ödeyen vatandaşa söz hakkı doğmaktadır (Çataloluk, 2008: 8). Dolayısıyla bütçe hakkının asıl öznesi, vergisini ödeyen ve ödediği verginin nereye harcandığını sorgulayan vatandaşlardır. Yapıcı Sapankaya ve Tandırcıoğlu'na (2022) göre bütçe hakkı algısı, bütçe ve bütçe hakkı ile ilgili konularda karar alma yetkisinin parlamentolara ait olduğuna yönelik bilinç ve farkındalığı ifade etmektedir. Diğer bir deyişle, seçmenlerin kamu görevlilerine yönelttiği *"sizin maaşınız benim vergilerimle ödeniyor*" cümlesinin karşılığı olarak değerlendirilmektedir. Dolayısıyla bütçe hakkı algısına sahip olan bir bireyin oylama mekanizması vasıtasıyla kamusal karar alma sürecine ilişkin olarak parlamentoya yetki verdiğinin farkında olması gerekmektedir. Söz konusu farkındalığın gelişimi ise vatandaşların devlet bütçesine yönelik bilinç düzeyinin şekillenmesinde önemli bir basamağı oluşturmaktadır.

Bilinç kavramı literatürde farklı şekillerde tanımlanmaktadır. Bilinç terimi genel olarak insanların ve diğer canlıların uyanık olduğu ve duyusal uyarılara tepki verdiği durumu ifade etmek için kullanılmaktadır. İnsanlar çevrelerinde meydana gelen olayları görme, işitme, dokunma, hissetme veya algılama yoluyla bilinç düzeyine taşımaktadır. Ancak bir şeyi algılamadan da o şeyin var olduğuna dair bir düşünceye sahipse, o şeyin de

bilincindedir. Bilinç, genellikle bilgiyle eşanlamlı olarak kullanılmakta olup bilincin karşıtı olan *"bilinçsizlik"* ise bireyin kendisinin ve çevresinin farkında olmadığı bir durumu ifade etmektedir (Rosenthal, 2015: 157). Türk Dil Kurumu tarafından bilinç, "*algı ve bilgilerin zihinde duru ve aydınlık olarak izlenme süreci"* olarak tanımlanmaktadır (TDK Güncel Türkçe Sözlük, 2023). Oxford English Dictionary (OED) tarafından ise, bir olguyu bilme ve farkında olma durumu, bireyin yaptığı veya yapmayı planladığı şeyin bilincinde olması, çevresel faktörlerin farkında olup bunlara tepki verebilme yeteneği ve bilgi ile farkındalık sürecinin bir bütünü olarak tanımlanmaktadır (OED, 2025). *"Bilinç"* kelimesi maliye literatüründe uzun yıllardır sıklıkla vergi kavramı ile birlikte kullanılmaktadır. Vergi bilinci ile ilgili teorik ve ampirik çalışmaların çokluğu *"vergi bilinci"* kavramının maliye literatüründe yer edinmesini sağlamıştır. Dornstein (1987: 59) vergi bilincini, *"bir verginin farkında olmak"* şeklinde tanımlanırken, Akdoğan (2006: 180)'a göre, kamusal hizmetlerin yerine getirilebilmesi için verginin önemini idrak etmiş olan bir toplumun vergi ile ilgili ödevlerini yerine getirme konusundaki istekliliği olarak tanımlanmıştır. Vergi bilinci temel olarak *"bireylerin vergiye yönelik farkındalığı"* olarak tanımlanırken, bütçe bilinci de en temel bazda bireylerin devlet bütçesine yönelik farkındalığını ifade etmektedir. Bütçe bilinci ile ilgili ilk tanımlama Güngör-Göksu (2020) tarafından yapılmıştır. Güngör-Göksu (2020)'ya göre bütçe bilinci, *"Vatandaşların hem anayasada hem de diğer kanunlarda devlet bütçesi konularına ilgili ve farkında olmaları, kamu gelirleri ve bu gelirlerin hangi kamu hizmetlerine yönelik harcandığı hakkında yeterli bilgiye sahip olmaları ve bütçeyle ilgili gelişmeleri yakından takip etmesidir."* İlgili tanımlamadan hareketle bütçe bilincine sahip olan bir bireyin devlet bütçesine dair konulara ilgili olması, devlet bütçesi kapsamında kamu gelirleri ve kamu harcamaları hakkında bilgi sahibi olması, bütçeleme sürecini ve bütçeye dair gelişmeleri yakından takip etmesi beklenmektedir. Ayrıca bütçe hakkının vatandaşa ait olduğu ve sahibi olduğu bu hakkı oylama mekanizması ile parlamentoya devrettiğinin farkında olması gerekmektedir. Bu bağlamda bireylerin ve toplumun kamu bütçesi ile ilgili temel kavramları anlaması, kamu harcamaları ve kamu gelirleri hakkında fikir sahibi olması bütçe bilincine sahip olunduğunun göstergesi niteliğindedir. Bütçe bilinci aynı zamanda vatandaşların bütçe belgelerini okuyabilme, anlama ve analiz etme yeteneğini kapsamaktadır. Bu bağlamda bütçe okuryazarlığı bütçe bilincinin ayrılmaz bir parçası ve tamamlayıcısıdır. Bütçe bilinci kavramı, bütçeyi okuyup anlayan bireylerin özellikle kamu gelirlerinin hangi kamu hizmetlerine yönelik harcandığına ilişkin sorgulama yeteneğine sahip olmasını kapsamaktadır. Bütçe bilincinin unsurlarından biri de Güngör-Göksu (2020: 128)'nun çalışmasında belirttiği üzere *"devlet bütçesine dair vatandaş odaklı gelişmelerin takip edilmesi"*dir. Bu kapsamda vatandaşların "Vatandaşın Bütçe Rehberi" ve "Vatandaş Kesin Hesap Raporu" hakkında bilgi sahibi olması beklenmektedir.

3. Vatandaşların Bütçe Bilincine Sahip Olmasının Önemi

Bütçe, hükümetin en güçlü sosyal ve ekonomik politika aracı olarak vatandaşların hayatında merkezi bir rol oynamaktadır (HAQ, 2010: 3). Kamu tercihlerinin tespit edilmesinde ve öncelikli hâle getirilmesinde belirleyici bir role sahip olması nedeniyle toplumun geleceğinin şekillenmesinde doğrudan etkiye sahiptir ve bir ülkenin kader kitabı olarak adlandırılmaktadır (Altuğ, 2019: 12). Bir ülke için bu denli elzem bir önem ifade eden

kamu bütçesi hakkında vatandaşların ilgi ve farkındalık düzeyinin yüksek olması ve geliştirilmesi arzulanmaktadır (Güngör-Göksu, 2020: 127). Temsili demokrasilerde toplum, siyasal karar alma mekanizmasının işleyişine genel seçimlerde oy kullanarak katılmaktadır. Seçilen temsilcilerden oluşan parlamentolara tercih ettikleri program doğrultusunda vergi toplama ve kamu harcamalarını yapma yetkisi verilmektedir. Söz konusu yetki kapsamında vatandaşlar ödedikleri vergilerin nereye ve nasıl harcandığını bilme ve denetleme hakkına sahiptir (Canbay & Çetin Gerger, 2012: 188). Dolayısıyla bütçe hakkının gereği olarak ve bütçe hakkının kullanım gücünün artırılması adına vatandaşların devlet bütçesine yönelik ilgi ve farkındalık düzeyinin geliştirilmesi önem arz etmektedir. Nitekim günümüzde vatandaşların kamu bütçesiyle ilgili belgeleri inceleyip değerlendirebilmesi ve bu belgeleri yorumlayabilmesi için belirli bir düzeyde bütçe bilincine sahip olması gerekmektedir (Barut & Türkal, 2024: 1056). Bütçe bilinci, yukarıda da belirtildiği üzere, bütçe okuryazarlığı, vergilemenin mali amacının kavranması, kamu harcama bilinci, vergi uyumu ve vergi bilinci kavramları ile yakından ilişkilidir. Bu bağlamda vatandaşların devlet bütçesine yönelik ilgi ve farkındalık düzeyinin yüksek olması aynı zamanda kamu harcama bilinci, mali bağlantı bilinci, bütçe okuryazarlığı ve vergi uyumunu geliştirecektir. Bunun yanı sıra katılımcılığı teşvik ederek demokrasi kalitesinin gelişmesine öncülük edecektir. Şeffaflık ve hesap verebilirlik mekanizmasını işlevsel hâle getirerek kaynak kullanımında etkinliğin sağlanması beklenmektedir (Eroğlu & Kaynar, 2024: 71). Dolayısıyla yolsuzluk ve israfın da önlenmesini sağlayarak vatandaş ve devlet arasındaki güven ilişkisini geliştirecektir. Bu nedenle kavramsal ve olgusal düzeyde bütçe bilinci ile yukarıda sıralananlar arasındaki ilişkinin kısaca belirtilmesi gerekmektedir.

Bütçe bilinci ve bütçe okuryazarlığı ilişkisi: her iki kavramın da özü bütçe hakkı farkındalığına dayanmaktadır. Vatandaşların devlet bütçesine yönelik bilinç düzeyinin yüksek olması bütçe okuryazarlığının öncüsü olarak ifade edilebilir. Nitekim bütçe okuryazarlığı, bütçe bilincinin de ötesinde bireylerin devlet bütçesini anlama ve yorumlama, bütçe belgeleri hakkında analiz yapabilme yetkinliğini de içermektedir (Masud et al., 2017: 1). Bu nedenle bütçe bilincinin gelişmesi aynı zamanda bütçe okuryazarlığının da gelişmesine katkı sağlayacaktır.

Bütçe bilinci ve kamu harcama bilinci ilişkisi: kamu harcama bilinci, bireylerin kamu harcamalarına dair bilgi sahibi olması ve bu harcamaların toplumsal ihtiyaçlar doğrultusunda nasıl şekillendiğini anlaması olarak tanımlanmaktadır (Arıman, 2020: 928). Vatandaşların kamu harcamalarına ilişkin bilinç düzeylerinin yüksek olması aynı zamanda devletin bütçe politikalarını anlamaları, takip etmeleri ve değerlendirmeleri noktasında da bilinç sağlayacaktır. Ampirik çalışmalar da iki kavram arasındaki bağlantıyı desteklemektedir. Nitekim Yapıcı-Sapankaya ve Tandırcıoğlu (2022) bütçe hakkı algısı ile kamu harcama algısı arasında istatistiksel olarak pozitif bir ilişki olduğunu tespit etmişlerdir. Selen ve Tarhan (2014) da kamu harcamalarının finansmanı faktörünün bütçe hakkı algısını etkileyen faktörlerden biri olduğunu tespit etmişlerdir.

Bütçe bilinci ve vergi uyumu, vergi bilinci ilişkisi: vatandaşların bütçe bilincine sahip olması ve devlet bütçesine yönelik konulara ilgi göstermesi vergi uyumu ve vergi bilincini

de dolaylı olarak etkilemektedir. Bütçe sürecini takip eden vatandaşlar, Kesin Hesap Kanunu neticesinde kesinleşen kamu gelirleri ve söz konusu kamu gelirleri ile finanse edilen kamu hizmetleri hakkında fikir sahibi olmaktadırlar. Bu durum vatandaşların ödedikleri verginin takibini yapmalarını sağlarken, kamusal hizmetlerin gerçekleşebilmesi için vergi ödemenin önemini kavramaları sonucunu da doğurmaktadır (Gazioğlu, 2022: 173). Bütçe bilinci ve bütçe okuryazarlığının gelişmesiyle bireyin vergi okuryazarlığı da dolaylı olarak gelişmektedir. Nitekim bütçe okuryazarlığı geniş kapsamda tanımlandığında *"vergi beyannamesi doldurabilmek gibi pratik bilgiye sahip olmak"* yeteneğini de ifade etmektedir (Masud et al., 2017: 1-6). Dolayısıyla bütçe okuryazarlığı geniş çerçevede değerlendirildiğinde kamu harcamalarının finansman sürecini ve vergi okuryazarlığını da kapsamaktadır (Eroğlu & Kaynar, 2023: 64). Aynı zamanda vergi okuryazarlığının geliştirilmesine yönelik olarak vergi mevzuatının basitleştirilmesi ve eğitim programları uygulamalarının vergi uyumunu artırmanın (Kirchler et al., 2008: 217) yanı sıra bütçe bilincinin gelişmesine de katkı sağlaması beklenmektedir.

Bütçe bilinci ve mali bağlantı bilinci ilişkisi: mali bağlantı bilinci, mali bilgisizliği ve mali aldanmayı engelleyerek bireylerin vergi uyumu ve kamu harcama bilinci üzerinde olumlu etkiler yaratmaktadır (Demir, 2016a: 82; Demir, 2016b: 58). Dolayısıyla bütçe bilinci üzerinde de dolaylı olarak olumlu etkilere sahip olacaktır. Sonuç olarak, bütçe bilinci yüksek olan vatandaşlar, bütçe süreçlerinin işleyişi, kamu gelirleri ve kamu harcamaları hakkında bilgi sahibidir. Vatandaşların devlet bütçesi hakkında söz konusu bilgilere sahip olması, kamusal faaliyetlerin finanse edilebilmesi için kamu gelirleri kapsamında çoğunlukla vergilerin kullanıldığı bilincine sahip olduğunun da göstergesidir. Dolayısıyla vatandaşlar, ödedikleri vergilerin karşılığında kamusal hizmetlerin gerçekleştirildiğinin farkındalığına sahip olmakta ve vergi ödeme konusunda sorumluluklarını yerine getirmektedir (García et al., 2010: 5).

Bütçe bilinci ve katılımcılık ilişkisi: vatandaşların bütçe bilincine sahip olması demokratik süreçlere katılımını teşvik edici niteliktedir. Bütçe bilincine sahip vatandaşlar, hükümetin harcama politikalarını takip etmekte ve kamu kaynaklarının etkin kullanımı hakkında değerlendirmeler yapabilmektedir. Bu da demokratik süreçlerin güçlenmesine ve vatandaşların ihtiyaç ve önceliklerine bütçede daha fazla kaynak ayrılmasına katkı sağlayarak bütçe hakkının etkin kullanımını ve katılımcılığın temellerini güçlendirmektedir (Alkan & Yıldız, 2019: 49; Konukman, 2015: 25-27; Yürükoğlu & Kırcı-Çevik, 2023: 42). Bu nedenle bütçe bilgi düzeyi yüksek olan bir bireyin bütçeleme sürecinde de daha etkin ve aktif bir rol oynayacağı ileri sürülmektedir (Eroğlu & Kaynar, 2024: 71). Güngör-Göksu (2020) çalışmasında da bütçe bilinç düzeyi üzerinde etkili olan faktörlerden birinin katılım faktörü olduğu tespit edilmiş ve söz konusu teori desteklenmiştir.

Bütçe bilinci ile demokrasi ilişkisi: bütçe hakkının elde edilmesine yönelik çabalar demokratik kurumların ortaya çıkmasına katkı sağladığı için kavramlar arasında yakın bir bağlantı bulunmaktadır (Demirhan, 2019: 56). Ancak vatandaşların faaliyetlerini yalnızca oy kullanma pratiği ile sınırlayan temsili demokrasi bütçe hakkının asıl öznesinin vatandaş olduğu kanaatini tam manasıyla karşılayamamaktadır. Vatandaşların bütçe üzerinde denetim

yetkisine sahip olması, bütçe ile ilgili bilgi ve belgelere erişebilmesi ve aktif katılımın sağlanması ile demokrasi modeli anlam kazanmaktadır (Spirakis et al., 2010: 82; Wampler & Hartz-Karp, 2012: 1). Özellikle katılımcı demokrasiden söz edebilmek için sürecin temel yapı taşlarından biri, bireylerin bütçeleme süreçlerine dair farkındalığının artması ve bütçe bilincinin gelişmesidir (Eroğlu & Kaynar, 2024: 73).

Bütçe bilinci ile şeffaflık ve hesap verebilirlik ilkesi ilişkisi: Yapıcı-Sapankaya ve Tandırcıoğlu (2022) çalışmalarında, bütçe hakkı algısı ile saydamlık arasında istatistiksel olarak pozitif bir ilişki olduğunu tespit etmişlerdir. Vatandaşların devlet bütçesine yönelik farkındalık düzeyinin yüksek olması kamu mali yönetiminde şeffaflık ve hesap verebilirlik mekanizmalarının işlevselliğini güçlendirmektedir. Bütçe bilincine sahip vatandaşların kamu kaynaklarının nasıl kullanıldığına ilişkin süreci anlama ve sorgulama yeteneği gelişmiştir. Bu bağlamda vatandaşın bütçe bilincine dayalı olarak bütçeyi değerlendirme isteği, kamusal karar alma sürecinde bilgi ve belgelerin zamanında kamuoyuyla paylaşılmasını zorunlu hâle getirecektir (Güngör-Göksu, 2020: 129). Bu nedenle hükümetin de mali politikaların sonuçları hakkında toplumu bilgilendirme yükümlülüğü artmakta ve hesap verme sorumluluğu işlerlik kazanmaktadır. Bu sayede kamu kaynaklarının etkin kullanımının denetimi yapılmakta, yolsuzluk ve israf riski azalmaktadır (Canbay & Çetin-Gerger, 2012: 186; OECD, 2017: 7).

4. Literatür

Maliye yazınında bütçe hakkı ile ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde, genel olarak bütçe hakkının tarihsel gelişimi ve hukuki niteliğine ilişkin teorik çalışmaların varlığı göze çarpmaktadır. Bütçe hakkı ile bağlantılı olarak bütçe algısı, bütçe okuryazarlığı ve bütçe bilincine yönelik çalışmaların ulusal ve uluslararası düzeyde ihmal edildiği görülmektedir. Bu nedenle devlet bütçesine yönelik algı ve bilinç düzeyinin ampirik olarak ölçülmesine yönelik yapılacak bir çalışmanın bu eksiği gidermek bakımından anlamlı olacağı görülmektedir.

Centre for Peace and Development Initiatives (CPDI, 2013), Pakistan'da bireylerin bütçeye yönelik algı ve bilinç düzeyini tespit etmek maksadıyla açık ve kapalı uçlu soruların yer aldığı anket çalışması yapmıştır. Anket kapsamında vatandaşların temel bütçe bilgisi, bütçeleme süreçlerine dair bilgisi ve yerel yönetim bütçesine yönelik algısı ölçülmeye çalışılmıştır. Frekans analizi sonuçlarına göre, katılımcıların bütçeleme sürecine ilişkin bilgi düzeyinin zayıf olduğu tespit edilmiştir.

Selen ve Tarhan (2014) vatandaşların bütçe hakkına yönelik algı düzeyini ölçmek amacıyla anket çalışması yapmışlardır. Bütçe hakkı algısını etkileyen faktörleri tespit etmek amacıyla açıklayıcı faktör analizi yaparak yedi faktörlü bir yapı elde etmişlerdir. Bu bağlamda demokratik katılımın, kamu harcamalarının finansmanının, sivil toplum yapılanmasının, bütçe uygulamalarında hukukiliğin, siyasal hakkın, şeffaflığın ve vatandaşın tutumu ve karar etkinliği faktörlerinin bütçe hakkını etkilediğini belirlemişlerdir. Söz konusu faktörler içerisinde sivil toplum yapılanmasının, kamu harcamaları

finansmanının ve vatandaş tutumu faktörlerinin vatandaşların bütçe hakkı algısını etkilediği ve Türkiye'de vatandaşların bütçe hakkını etkin kullanmadığı tespit edilmiştir.

Yıldız ve Alkan (2017) Kütahya Dumlupınar Üniversitesi'nde çalışan akademik ve idari personel ile İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Maliye Bölümü'nde öğrenimine devam eden öğrencilerin bütçe algısını ölçmek amacıyla anket çalışması yapmışlardır. Demografik özellikler ve genel bütçe bilgisi arasında bir ilişki olduğunu Ki-Kare bağımsızlık testi ile tespit etmişlerdir.

Çakır ve Kayalıdere (2018) Manisa Yunusemre Belediyesi Kent Konseyi üyelerinin bütçe algısını ölçmek amacıyla anket çalışması yapmışlardır. Genel olarak kent konseyi üyelerinin teknik olarak genel bütçe bilgisine sahip olmadığı, ancak bütçe süreci hakkında bilgiye sahip olduğu tespit edilmiştir. Regresyon analizinden elde edilen sonuçlara göre, katılımcıların bütçe sürecine ilişkin bilgi dağarcığının artması ile birlikte farkındalık düzeyinin de arttığı belirlenmiştir. Ancak katılımcılar genel bütçe bilgi dağarcığının artmasının kent konseyinin öneminin farkındalığı üzerinde anlamlı bir etkisi bulunmadığını tespit etmişlerdir.

Ahmadov (2020) Azerbaycan'ın Gence ilinde yaşayan bireylerin bütçe hakkı algısını ölçmek amacıyla anket çalışması yapmıştır. Araştırmada üç ifade demografik değişkenler (cinsiyet, eğitim düzeyi, yaş, medeni durum, gelir durumu, çalışma durumu) açısından incelenmiş ve farklılık analizleri yapılmıştır. Çalışma sonunda, *"Vergi sistemi toplumun isteklerine cevap verebilir niteliktedir"* ifadesi cinsiyet ve eğitim düzeyi değişkenleri açısından anlamlı farklılık gösterirken, medeni durum, çalışma durumu, gelir durumu ve yaş değişkenleri için anlamlı bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir. *"Kamu harcamaları toplumun tercihleri doğrultusunda belirlenmektedir"* ifadesi çalışma durumu ve eğitim düzeyi değişkenleri açısından anlamlı farklılık gösterirken, medeni durum, çalışma durumu, gelir durumu ve yaş değişkenleri açısından anlamlı bir farklılık göstermediği belirlenmiştir. "*Azerbaycan'da bütçe hakkı yeterince kullanılmaktadır"* ifadesi medeni durum ve eğitim düzeyi açısından anlamlı farklılık gösterirken, çalışma durumu, cinsiyet, gelir durumu ve yaş değişkenleri açısından anlamlı bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir. Analiz sonuçlarına dayalı olarak, Azerbaycan halkının bütçe hakkı algısının düşük düzeyde olduğu ve geliştirilmesi gerekliliğinin önemli olduğu belirtilmiştir.

Yapıcı-Sapankaya ve Tandırcıoğlu (2022) Manisa Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'nde öğrenim gören öğrencilerin bütçe hakkı algısını ölçmek amacıyla anket çalışması yapmışlardır. Bütçe hakkı algısını etkileyen faktörler; eğitim, saydamlık, bütçe duyarlılığı, kamu harcamaları algısı ve kamu mali yönetiminde etkinlik olarak belirlenmiştir. Bütçe hakkı algısını etkileyen faktörlerin demografik özelliklere göre farklılık gösterip göstermediğini tespit etmek maksadıyla farklılık analizleri yapılmıştır. Bütçe hakkı algısını etkileyen faktörler arasındaki ilişkiyi tespit etmek amacıyla ise korelasyon analizi yapılmıştır.

Güngör-Göksu (2020) Sakarya ilinde ikamet eden vatandaşların bütçe bilinç düzeyini ve bütçe bilincini etkileyen faktörleri tespit etmek maksadıyla anket çalışması yapmıştır. Vatandaşların bütçe bilinç skoru 2,611 olarak hesaplanmış ve bütçe bilinç düzeyinin yüksek olmadığı tespit edilmiştir. Anayasal bir hak olarak kabul edilen bütçe hakkı ile ilgili katılımcıların %55,9'unun olumsuz, %17,3'ünün olumlu yanıt vererek konuyla ilgili bilgilerinin yetersiz olduğu tespit edilmiştir. Bütçe bilincini etkileyen faktörleri tespit etmek amacıyla açıklayıcı faktör analizi yapılmış ve beş boyutlu bir yapı elde edilmiştir. Doğrulayıcı faktör analizi sonuçlarına göre ise "güven, memnuniyet ve katılım", "vatandaşların bilgilendirilmesi", "vatandaş odaklılık ve önceliği", "kaynak kullanımı ve temel prensipler" faktörlerinin vatandaşların bütçe bilinç düzeyi üzerinde etkili olduğu belirlenmiştir.

Ciğerci ve Pehlivan (2022), Ege Bölgesi'nde (İzmir, Afyon, Manisa, Aydın, Kütahya ve Uşak) ikamet eden belediye meclis üyelerinin bütçe okuryazarlık algısını tespit etmek amacıyla anket çalışması yapmışlardır. Analiz neticesinde demografik değişkenler kapsamında yer alan cinsiyet ve eğitim düzeyi ile bütçe okuryazarlığı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu belirlenmiştir.

Eroğlu ve Kaynar (2023) Çanakkale, Bursa ve Balıkesir Büyükşehir Belediyelerinde görev yapan belediye meclis üyelerinin bütçe okuryazarlık düzeyini tespit etmek maksadıyla anket çalışması ve yarı yapılandırılmış görüşmeler yapmıştır. Analiz sonucu elde edilen bulgulara göre, çalışmaya katılan belediye meclis üyelerinin bütçe mevzuatına dair bilgi düzeylerinin ortalama olarak hesaplandığı ve yeterli bilgi düzeyine sahip oldukları tespit edilmiştir. Belediye meclis üyelerinin bütçe mevzuatına dair bilgileri ve bütçe görüşmelerine katılım düzeyi arasında ise istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir.

Güngör-Göksu vd. (2024), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Mersin Üniversitesi ve Sakarya Üniversitesi'nde öğrenim gören 18-25 yaş arası 44 ayrı birimde öğrenim gören 4170 öğrenciye Temel Bütçe Farkındalık seminerleri düzenledikten sonra öğrencilere "Vatandaşların Bütçe Farkındalığı ve Etkili Faktörler" başlıklı ölçeği uygulamışlardır. 3972 öğrencinin yanıtladığı ölçek analizi neticesinde tüm katılımcıların kümülatif bütçe farkındalık puanı 2,90 olarak belirlenmiştir. Daha önce kamu maliyesi dersi almamış olanların bütçe farkındalık düzeyi 2,78, eğitim hayatlarında en az bir kez almış olanların bütçe farkındalık düzeyi 3,34 olarak tespit edilmiş, buna dayalı olarak öğrencilerin bütçe bilinç düzeyinin yetersiz olduğu değerlendirmesi yapılarak artırılması gerektiği ileri sürülmüştür. Çalışma, kamu maliyesi dersini en az bir kez alan öğrencilerin bütçe bilinç düzeyinin bu dersi hiç almamış olan öğrencilere kıyasla %21 oranında yüksek olduğunu ortaya koymuştur. Bu doğrultuda bütçe bilgisi kazandırmaya yönelik bir dersin fakültelerin müfredatına dahil edilmesinin gerekliliği öne sürülmüştür.

5. Metodoloji

5.1. Araştırmanın Amacı ve Problemleri

Devlet bütçeleri, kamu tercihlerinin tespit edilmesi ve tercihlerin öncelikli hâle getirilmesi hususunda belirleyici bir role sahiptir (Altuğ, 2019: 12). Bütçe hakkının gereği olarak vatandaşların bütçesine sahip çıkması, yani sorgulayan, eleştiren, bütçe ile ilgili gelişmeleri yakından takip eden bir konumda bulunması, yani bütçe bilincine sahip olması önem arz etmektedir. Şeffaflık ve hesap verebilirlik mekanizmasının işlerliği, vatandaşların vergiye uyum düzeyi ve bütçe okuryazarlığı, vatandaş katılımı ve demokrasi kültürünün gelişebilmesi adına bütçe bilinç düzeyinin geliştirilmesi önemlidir. Bir ülkedeki vatandaşların bütçe bilinç düzeyinin tespiti de bu bakımdan önem arz etmektedir. Türkiye'de vatandaşların bütçe bilinç düzeylerinin tespit edilmesi çalışmanın ana temasını oluşturmaktadır. Bu bağlamda çalışmanın problemleri aşağıda yer almaktadır. Araştırmanın problemleri;

- Türkiye'de vatandaşların mevcut bütçe bilinç düzeyi nasıldır?
- Türkiye'de vatandaş odaklı bütçelemenin uzantısı olarak kabul edilen vatandaşın bütçe rehberi ve vatandaş kesin hesap raporuna ilişkin farkındalık düzeyi nasıldır?
- Vatandaşların bütçe bilinç düzeyleri, sosyo-demografik (yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, gelir düzeyi) özelliklere göre farklılık göstermekte midir?

5.2. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Vatandaşların oylama mekanizması aracılığıyla kamu kaynaklarının kullanımında yetkili yöneticileri seçmesi aynı zamanda siyasi sürece yön verdiğinin göstergesi niteliğindedir. Selen ve Tarhan (2014) çalışmasında da ifade edildiği üzere, seçmenlerin tutum ve ilgisinin bütçe hakkının etkin kullanımını etkileyen faktörlerden biri olması nedeniyle bu çalışmada oy kullanma hakkına sahip olan seçmenlerin devlet bütçesine yönelik ilgi ve farkındalık düzeyi tespit edilmektedir. Bu bağlamda araştırmanın evreni Türkiye'de 12 ilde ikamet eden 18 yaş ve üstü vatandaşlardan oluşmaktadır. Örneklem sayısının belirlenmesinde, $n=Nt^2pq/d^2(N-1)+t^2pq$[3] formülünden (Baş, 2013: 42) yararlanılmış ve örneklem büyüklüğü %5 hata payı ve %95 güven aralığında 384 olarak hesaplanmıştır. Aşağıdaki tabloda anket çalışması yapılan iller ile bu illerde ikamet eden seçmen sayısı ve uygulanan anket sayısına ilişkin verilere yer verilmiştir. Araştırmada bulguların genellenebilirliği ve Türkiye temsiliyeti sağlanması amacıyla TÜİK üç düzeyde yapılan İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırmasından[4] yararlanılmıştır. Araştırma

---

[3] *Formülde yer alan: N: Hedef kitledeki birey sayısı; n: Örnekleme alınacak birey sayısı; p: İncelenen olayın görülme sıklığı (gerçekleşme olasılığı); q: İncelenen olayın görülmeyiş sıklığı (gerçekleşmeme olasılığı); t: Belirli bir anlamlılık düzeyinde t tablosuna göre bulunan teorik değer; d: Olayın görülme sıklığına göre kabul edilen örneklem hatasını ifade etmektedir.*

[4] *İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması (İBBS), Avrupa Topluluğu İstatistik Ofisi (Eurostat) tarafından 1970'li yıllardan itibaren geliştirilmiş olup 1988'li yıllardan itibaren ise AB mevzuatında yer alan istatistiki sınıflandırma yöntemidir. İBBS kapsamında iller "Düzey 3" olarak tanımlanmış ve ekonomik, sosyal ve coğrafi*

kapsamında "12 Düzey 1" bölgelerinde yer alan 12 bölge içerisinden her bölgeden en yüksek nüfusa sahip bir il seçilmiş ve söz konusu illerde anket çalışması yapılmıştır.

Tablo: 1
Seçmen Sayıları ile Uygulanan Anket Formunun İllere Göre Dağılımı

İBBS Düzey 1 Bölgeleri	İller	Seçmen Sayısı (2023)	Uygulanan Anket Sayısı
TR1-İstanbul	İstanbul	11.358.083	389
TR2-Batı Marmara	Balıkesir	989.570	34
TR3-Ege	İzmir	3.442.424	118
TR4-Doğu Marmara	Bursa	2.366.370	80
TR5-Batı Anadolu	Ankara	4.282.718	145
TR6-Akdeniz	Antalya	1.905.525	61
TR7-Orta Anadolu	Kayseri	1.026.271	36
TR8-Batı Karadeniz	Samsun	1.024.017	35
TR9-Doğu Karadeniz	Trabzon	611.966	21
TRA-Kuzeydoğu Anadolu	Erzurum	509.702	18
TRB-Ortadoğu Anadolu	Malatya	531.010	20
TRC-Güneydoğu Anadolu	Gaziantep	1.359.367	46
	Toplam	**29.407.023**	**1003**

Araştırmanın evreninin 12 ilde ikamet eden 18 yaş ve üstü bireyler olması nedeniyle 18 yaş ve üstü vatandaşların sayısını tespit etmek maksadıyla 2023 yılı seçmen sayısı istatistiklerinden yararlanılmıştır. Çalışmanın istatistiksel olarak anlamlı olabilmesi için gerekli asgari anket sayısı olan 384 örneklem sayısının üstüne çıkılmış ve 1003 vatandaşın devlet bütçesine yönelik bilinç düzeyi incelenmiştir[5].

5.3. Veri Toplama Araçları

Türkiye'de vatandaşların devlet bütçesine yönelik bilinç düzeyini tespit etmek amacıyla anket tekniği kullanılmıştır. Bütçe bilinç düzeyini ölçmeye yönelik olarak oluşturulan ifadeler: temel bütçe bilgisi, bütçe okuryazarlığı, bütçe hakkı algısı ve bütçeleme sürecine ilişkin bilgiyi ölçmeye yönelik olarak oluşturulmuştur. Anket formu oluşturulurken literatür taramasından edinilen akademik çıkarımların yanı sıra Güngör-Göksu (2020), Selen ve Tarhan (2014), CPDI (2013) ile Yıldız ve Alkan (2018) tarafından gerçekleştirilmiş çalışmalardan yararlanılmıştır. Ayrıca pilot uygulama ve maliye bilim insanlarının görüşleri alındıktan sonra anket formuna son hâli verilmiştir. Bütçe bilinç düzeyini ölçen maddelerin tamamı için yanıtları 1'den 5'e kadar uzanan 5 düzeyli Likert tipi ölçek kullanılmıştır. (1) "Kesinlikle Katılmıyorum", (2) "Kısmen Katılmıyorum", (3) "Kararsızım", (4) "Kısmen Katılıyorum" ve (5) "Kesinlikle Katılıyorum" tercihlerini ifade etmektedir.

5.4. Araştırmanın Hipotezleri

Bütçe bilinç düzeyinin sosyo-demografik özelliklere göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini analiz etmek için oluşturulan hipotezler:

---

açıdan benzer özelliklere sahip olan komşu iller de temel kalkınma planlaması birimi olarak "26 Düzey 2" şeklinde gruplandırılmış ve "12 Düzey 1" bölgeleri oluşturulmuştur (<https://ka.gov.tr>, 2024).

[5] *Çalışma anket tekniğine dayalı olması nedeniyle araştırmaya başlamadan önce "İnönü Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etik Kurulu'ndan (Karar no:2023/31)" izin alınmıştır.*

H_1: Vatandaşların bütçe bilinç düzeyleri eğitim düzeyine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

H_2: Vatandaşların bütçe bilinç düzeyleri cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

H_3: Vatandaşların bütçe bilinç düzeyleri yaş değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

H_4: Vatandaşların bütçe bilinç düzeyleri aylık gelir düzeyi değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

H_5: Vatandaşların bütçe bilinç düzeyleri medeni durum değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

5.5. Araştırmanın Bulguları ve Analizleri

Örneklemin demografik niteliklerini ortaya koyabilmek için öncelikle tanımlayıcı istatistiklere yer verilmiştir. Daha sonra vatandaşların bütçe bilinç düzeyini ölçen ifadelere katılım düzeyini değerlendirebilmek için frekans dağılımı incelenmiştir. Son olarak, bütçe bilinç düzeyinin demografik özelliklere göre farklılık gösterip göstermediğini tespit etmek amacıyla farklılık analizleri yapılmıştır. Anket çalışmasından elde edilen veriler SPSS 25 paket programı kullanılarak sayısal verilere dönüştürülmüş ve analizler yapılmıştır.

5.5.1. Demografik Bilgiler

Ankete katılan vatandaşların yaşı, cinsiyeti, medeni durumu, eğitim durumu ve aylık gelir düzeyine ilişkin demografik bilgiler ve bu bilgilerin istatistiki sonuçları aşağıdaki tabloda yer almaktadır. Çalışma kapsamında Türkiye genelini temsil gücünün yüksek olmasını sağlamak için TÜİK eğitim ve nüfus istatistiklerinin ortaya koyduğu veriler esas alınmış, uyumlu bir örnekleme anket yöneltilmiştir.

Tablo: 2
Ankete Katılan Vatandaşların Demografik Özellikleri

Değişkenler		n	%
Yaş	18-25 arası	201	20,0
	26-39 arası	291	29,0
	40-54 arası	262	26,1
	55-65 arası	131	13,1
	65 üstü	118	11,8
Cinsiyet	Kadın	498	49,7
	Erkek	505	50,3
Medeni durum	Bekar	365	36,4
	Evli	638	63,6
Eğitim durumu	Okuma yazma bilmiyor	37	3,7
	İlkokul / Ortaokul / İlköğretim	452	45,1
	Lise	271	27,0
	Ön lisans / Lisans	209	20,8
	Lisansüstü	34	3,4

Aylık gelir	17.002 TL altı	250	24,9
	17.002 TL	163	16,3
	17.003-34.000 TL arası	359	35,8
	34.001-51.000 TL arası	170	16,9
	51.001-68.000 TL arası	46	4,6
	68.001-85.000 TL arası	6	0,6
	85.001 TL ve üstü	9	0,9
Toplam		**1003**	**100,0**

- Katılımcıların yaşlarına göre dağılımları incelendiğinde, %20'sinin 18-25 yaş arası, %29'unun 26-39 yaş arası, %26,1'inin 40-54 yaş arası, %13,1'inin 55-65 yaş arası ve %11,8'inin 65 yaş üstü olduğu görülmüştür.
- Katılımcıların cinsiyetlerine göre dağılımları incelendiğinde, %49,7'sinin kadın, %50,3'ünün erkek olduğu görülmüştür.
- Katılımcıların medeni duruma göre dağılımları incelendiğinde, %36,4'ünün bekar, %63,6'sının evli olduğu görülmüştür.
- Katılımcıların eğitim durumlarına göre dağılımları incelendiğinde, %3,7'sinin okuma yazma biliyor, %45,1'inin ilkokul / ortaokul / ilköğretim, %27'sinin lise, %20,8'inin ön lisans / lisans ve %3,4'ünün lisansüstü düzeyinde eğitime sahip olduğu görülmüştür.
- Katılımcıların aylık gelirlerine göre dağılımları incelendiğinde, %24,9'unun 17.002 TL altı[6], %16,3'ünün 17.002 TL, %35,8'inin 17.003-34.000 TL arası, %16,9'unun 34.001-51.000 TL arası, %4,6'sının 51.001-68.000 TL arası, %0,6'sının 68.001-85.000 TL arası ve %0,9'unun 85.001 TL ve üstü aylık gelir elde ettiği görülmüştür.

5.5.2. Bütçe Bilinç Düzeyini Ölçen İfadelerin Frekans Dağılımları ve Değerlendirilmesi

Bütçe bilinç düzeyini ölçmek amacıyla katılımcılara 12 ifade yöneltilmiştir. Tablo 3'te söz konusu ifadelere ve katılımcıların cevaplarının frekans dağılımına yer verilmiştir.

Tablo: 3
Bütçe Bilinç Düzeyini Ölçen İfadelerin Frekans Analizi

	Bütçe Bilinç Düzeyini Ölçen İfadeler	1	2	3	4	5	ORT
S1	Devlet bütçesindeki vergi ve benzeri kamu gelirleri hakkında bilgi sahibiyim.	16,2	20,7	12,9	36,2	14,1	3,11
S2	Kamu harcamalarının gerçekleştirilebilmesi için vergi ödeme görevimi yerine getirmem gerektiğini biliyorum.	6,4	5,1	5,2	29,7	53,6	4,19
S3	Vatandaşlardan toplanan vergi ve benzeri kamu gelirlerinin nereye harcandığını (hangi sektöre ne kadar kaynak ayrıldığını) sorgular ve araştırırım.	24,2	25,0	16,2	22,2	12,4	2,73
S4	Devlet bütçesinde kamu hizmetleri için ayrılan para miktarı hakkında bilgi sahibiyim.	38,4	24,1	15,2	17,6	4,7	2,26
S5	Bütçe sürecinin aşamaları (hazırlık, onaylanma, uygulanma ve denetim) hakkında bilgi sahibiyim.	45,9	15,1	16,6	15,8	6,8	2,23
S6	Genel seçimlerde verdiğim oy ile devlet bütçesinde söz sahibi olduğumu biliyorum.	20,3	13,3	14,3	25,5	26,6	3,25
S7	Vatandaşlar adına kamu gelirlerini ve kamu harcamalarını belirleme yetkisinin TBMM'de olduğunun farkındayım.	17,9	14,8	11,2	26,5	29,6	3,35
S8	Devlet bütçesinin yıllık olarak hazırlandığını biliyorum.	9,8	9,4	12,3	24,4	44,2	3,84
S9	TBMM'de yapılan bütçe görüşmelerinin televizyondan yayınlandığını biliyorum.	8,5	7,7	9,2	34,0	40,7	3,91
S10	Devlet bütçesi ile ilgili belgeler ve veriler hakkında bilgi alabileceğim resmi bir internet sitesinden haberdarım.	44,0	19,8	11,4	11,8	13,1	2,30
S11	Devlet bütçesine dair belgeleri ve raporları (merkezi yönetim bütçe kanunları, bütçe gerekçeleri, faaliyet raporları vs.) incelediğimde kolaylıkla anlayabiliyorum.	42,7	18,1	14,5	14,4	10,4	2,32
S12	Vatandaşın bütçe rehberi ve vatandaş kesin hesap raporu hakkında bilgi sahibiyim.	61,4	13,6	12,7	7,4	5,0	1,81

[6] *Anketin uygulandığı yıl (2024) asgari ücret tutarını ifade etmektedir.*

Devlet bütçesi, hükümet tarafından hazırlanan ve belirli bir mali yılda kamu kaynaklarının hangi hizmetlere ne kadar tahsis edileceğini gösteren temel bir mali plandır. Aynı zamanda, kamu gelirlerinin hangi kaynaklardan ve nasıl elde edileceğini de ortaya koymaktadır. Bu nedenle bütçe bilincinden söz edebilmek için vatandaşların hem kamu harcamalarına hem de kamu gelirlerine ilişkin bilgi sahibi olması beklenmektedir. Anket kapsamında yöneltilen *"Devlet bütçesindeki vergi ve benzeri kamu gelirleri hakkında bilgi sahibiyim"* ifadesine verilen yanıtlar incelendiğinde, katılımcıların %16,2'si kesinlikle katılmıyorum, %20,7'si katılmıyorum, %12,9'u kararsızım, %36,2'si katılıyorum ve %14,1'i kesinlikle katılıyorum şeklinde görüş bildirmiştir. Katılımcıların %50,3'ünün devlet bütçesindeki vergi ve benzeri kamu gelirlerine ilişkin bilgi sahibi olduğu, buna karşılık %36,7'sinin bilgi sahibi olmadığı tespit edilmiştir.

Torgler (2007: 121) kamusal hizmetlerin finansmanı için vergi ödeme yükümlülüğüne ilişkin toplumsal bilincin düşük olmasının, mali cehalet veya bilgisizlik durumuna işaret ettiğini belirtmektedir. Kamu kaynaklarının etkin kullanımı açısından, vatandaşların ödedikleri vergilerin toplumsal faydaya nasıl dönüştüğünü kavramaları gerekmektedir. Bu noktada mali farkındalık kavramı ön plana çıkmaktadır. Mali farkındalık, devletin kamusal harcamalarının finansmanını sağlamak amacıyla kamusal kaynakları nasıl topladığı ve topladığı kamusal kaynakları toplumsal faydayı en üst düzeyde gerçekleştirebilmek için nasıl tahsis ettiğini ifade etmektedir (García et al., 2010: 5). Bütçe bilincine sahip bir bireyin ise vergilerin kamu hizmetlerinin finansmanını sağlamak maksadıyla toplandığının farkında olması beklenmektedir. Anket kapsamında yöneltilen *"Kamu harcamalarının gerçekleştirilebilmesi için vergi ödeme görevimi yerine getirmem gerektiğini biliyorum"* ifadesine verilen yanıtlar incelendiğinde, katılımcıların %6,4'ü kesinlikle katılmıyorum, %5,1'i katılmıyorum, %5,2'si kararsızım, %29,7'si katılıyorum ve %53,6'sı kesinlikle katılıyorum şeklinde görüş bildirmiştir. Yanıtlar değerlendirildiğinde, %84 gibi önemli bir katılımcı yüzdesinin vergilemenin amacını kavramış olduğu görülmüştür.

Güngör-Göksu (2020: 128)'ya göre, vatandaşların bütçe bilincine sahip olmasının göstergelerinden bir tanesi toplumsal ihtiyaçların finansmanı maksadıyla tahsis edilen ödeneklerin takip edilmesidir. Dolayısıyla devlet bütçesine dair ilgi ve farkındalık düzeyi yüksek olan bireylerden toplanan vergi ve benzeri kamu gelirlerinin nereye harcandığını sorgulamaları ve araştırmaları beklenmektedir. Anket kapsamında yöneltilen *"Vatandaşlardan toplanan vergi ve benzeri kamu gelirlerinin nereye harcandığını (hangi sektöre ne kadar kaynak ayrıldığını) sorgular ve araştırırım"* ifadesine verilen yanıtlar incelendiğinde, katılımcıların %24,2'si kesinlikle katılmıyorum, %25'i katılmıyorum, %16,2'si kararsızım, %22,2'si katılıyorum ve %12,4'ü kesinlikle katılıyorum şeklinde görüş bildirmiştir. Katılımcıların %49'u olumsuz yanıt verirken, %16'sı kararsız olduğunu belirtmiştir. Katılımcıların yalnızca %35'inin kamu gelirlerinden hangi hizmetlere ne kadar kaynak aktarıldığı konusunda ilgi ve farkındalık düzeyine sahip olduğu görülmüştür. Dolayısıyla katılımcıların bu konudaki ilgisinin yetersiz olduğu tespit edilmiştir.

Bütçe, daha önce de belirtildiği gibi kamu gelirleri ve kamu harcamalarının uygulamaya aktarılış biçimi olarak ifade edilmektedir (Mutluer vd., 2018: 8). Bu bağlamda devlet bütçesinin sac ayaklarından biri toplumsal ihtiyaçların karşılanabilmesi için kamu harcamalarının yapılmasıdır. Bütçe bilinci aynı zamanda kamu gelirlerinin hangi kamu hizmetlerine yönelik harcandığı hakkında yeterli bilgiye sahip olmayı gerektirmektedir. Anket kapsamında yöneltilen *"Devlet bütçesinde kamu hizmetleri için ayrılan para miktarı hakkında bilgi sahibiyim"* ifadesine verilen yanıtlar incelendiğinde, katılımcıların %38,4'ü kesinlikle katılmıyorum, %24,1'i katılmıyorum, %15,2'si kararsızım, %17,6'sı katılıyorum ve %4,7'si kesinlikle katılıyorum şeklinde görüş bildirmiştir. Bu durum katılımcıların %62,5'inin söz konusu ifadeye olumsuz cevap verdiğini göstermektedir. Katılımcıların %22,3 gibi küçük bir oranının ilgili olduğu görülmüştür. Bundan dolayı kamu harcama bilincinin düşük düzeyde olduğu sonucuna varılmıştır.

Bütçe bilinci, vatandaşların bütçe süreçlerine dair bilgi sahibi olma, bütçenin nasıl hazırlandığı, nasıl uygulandığı ve nasıl denetlendiğini anlama kapasitesini de içermektedir. Bu nedenle vatandaşların bütçe sürecinin aşamaları hakkında bilgi sahibi olması beklenmektedir. Anket kapsamında yöneltilen *"Bütçe sürecinin aşamaları (hazırlık, onaylanma, uygulanma ve denetim) hakkında bilgi sahibiyim"* ifadesine verilen yanıtlar incelendiğinde, katılımcıların %45,9'u kesinlikle katılmıyorum, %15,1'i katılmıyorum, %16,6'sı kararsızım, %15,8'i katılıyorum ve %6,8'i kesinlikle katılıyorum şeklinde görüş bildirmiştir. Katılımcıların %22,6'sı olumlu yanıt vermiştir. Bu durum Türkiye'de vatandaşların bütçeleme sürecine ilişkin bilgisinin düşük düzeyde olduğunu göstermektedir.

Demokratik rejimlerde siyasal karar alma mekanizmasının ilk aşaması olan genel seçimler, vatandaşlara oy kullanmak suretiyle temsilcilerini ve devlet bütçesine yön verecek olan programı seçme hakkı sunmaktadır. Bütçe önceliklerinin belirlenmesinde etkili olmanın temel koşullardan biri, vatandaşların bu sürece bilinçli katılım göstermesidir. Anket kapsamında yöneltilen *"Genel seçimlerde verdiğim oy ile devlet bütçesinde söz sahibi olduğumu biliyorum"* ifadesine verilen yanıtlar incelendiğinde, katılımcıların %20,3'ü kesinlikle katılmıyorum, %13,3'ü katılmıyorum, %14,3'ü kararsızım, %25,5'i katılıyorum ve %26,6'sı kesinlikle katılıyorum şeklinde görüş bildirmiştir. Katılımcıların %33,6'sı olumsuz görüş bildirirken, %52,1'inin olumlu görüş bildirdiği görülmektedir. Bütçe hakkı algısını ölçmek maksadıyla sorulan ifadeye verilen yanıtların ortalama düzeyde olduğu görülmüştür.

Bütçe bilincinin gelişimi bütçe ve bütçe hakkı algısı ile başlayan bir süreç olması nedeniyle, bütçe bilincine sahip bir bireyin oylama mekanizması aracılığıyla sahip olduğu hakkı kullanma yetkisini parlamentoya devrettiğinin farkında olması gerekmektedir. Anket kapsamında yöneltilen *"Vatandaşlar adına kamu gelirlerini ve kamu harcamalarını belirleme yetkisinin TBMM'de olduğunun farkındayım"* ifadesine verilen yanıtlar incelendiğinde, katılımcıların %17,9'u kesinlikle katılmıyorum, %14,8'i katılmıyorum, %11,2'si kararsızım, %26,5'i katılıyorum ve %29,6'sı kesinlikle katılıyorum şeklinde görüş bildirmiştir. Bütçe hakkı algısını ölçmeye yönelik bu ifadeye katılımcıların %32,7'si

olumsuz görüş bildirirken, %56,12'si olumlu görüş bildirmiştir. Bu durum vatandaşların bütçe hakkı bilincinin ortalama düzeyde olduğunu göstermiştir.

Devlet bütçesine dair temel bir bilgi niteliğinde olan ve bütçenin yıllık olma ilkesine işaret eden *"Devlet bütçesinin yıllık olarak hazırlandığını biliyorum"* ifadesine verilen yanıtlar incelendiğinde, katılımcıların %9,8'i kesinlikle katılmıyorum, %9,4'ü katılmıyorum, %12,3'ü kararsızım, %24,4'ü katılıyorum ve %44,2'si kesinlikle katılıyorum şeklinde görüş bildirmiştir. Söz konusu ifadeye katılımcıların %68,6'sının olumlu görüş bildirdiği ve bu sebeple bütçenin yıllık olması ilkesinin farkındalığının yüksek düzeyde olduğu görülmüştür.

Türkiye'de bütçe görüşmelerinin basına açık olması bütçelemede açıklık ilkesine riayet edildiğinin göstergesi olarak değerlendirilmektedir. Aynı zamanda siyasi hesap verme mekanizmasının güçlenmesine ve kamu mali yönetimine olan güvenin artmasına yardımcı olmaktadır. Bütçe görüşmelerinin televizyonda yayınlanması, vatandaşların temsilcilerini daha iyi değerlendirebilmelerine olanak sağlayarak toplumda bütçe konularına yönelik farkındalık oluşmasına katkı sağlamaktadır. Anket kapsamında yöneltilen *"TBMM'de yapılan bütçe görüşmelerinin televizyondan yayınlandığını biliyorum"* ifadesine verilen yanıtlar incelendiğinde, katılımcıların %8,5'i kesinlikle katılmıyorum, %7,7'si katılmıyorum, %9,2'si kararsızım, %34'ü katılıyorum ve %40,7'si kesinlikle katılıyorum şeklinde görüş bildirmiştir. Katılımcıların %74,7'sinin olumlu cevabı, vatandaşların önemli bir kısmının TBMM'de yapılan bütçe görüşmelerinin televizyon aracılığıyla yayınlandığının farkında olduğunu ortaya koymuştur.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı web sitesinde, planlar ve programlar başlığı kapsamında, kalkınma planları, orta vadeli programlar, yıllık programlar, merkezi yönetim bütçe kanunları ve bütçe gerekçeleri gibi merkezi yönetim bütçesi açısından stratejik öneme sahip olan güncel bütçe belgeleri ve bütçe raporları yayınlanmaktadır. Gösterge ve istatistikler başlığı kapsamında ise temel ekonomik göstergelere ve kamu kesimi istatistiklerine yer verilmektedir (<www.sbb.gov.tr>, 2024). Vatandaşların devlet bütçesine dair belge ve veriler hakkında bilgi alabileceği en önemli kaynaklar ilgili resmî kurumların web sayfalarıdır ve bütçe bilincine sahip olmanın teknik olarak en önemli göstergelerinden biri bu web sayfalarının farkında olmaktır. Merkezi yönetim bütçesi açısından önem ifade eden belge ve raporların yayınlandığı web sayfasına yönelik farkındalığı ölçmek için anket kapsamında sorulan *"Devlet bütçesi ile ilgili belgeler ve veriler hakkında bilgi alabileceğim resmi bir internet sitesinden haberdarım"* ifadesine verilen yanıtlar incelendiğinde; katılımcıların %44'ü kesinlikle katılmıyorum, %19,8'i katılmıyorum, %11,4'ü kararsızım, %11,8'i katılıyorum ve %13,1'i kesinlikle katılıyorum şeklinde görüş bildirmiştir. Katılımcıların yalnızca %24,9'unun devlet bütçesi ile ilgili belgeler ve veriler hakkında bilgi alabileceği bir web sayfasının varlığından haberdar olduğu görülmektedir.

Millete ait olan bütçe hakkının kullanılmasının ilk adımı bütçenin açık ve anlaşılır bir tarzda dizayn edilmesidir (Pehlivan, 2022: 39). Kamu hizmetlerinden yararlanan

bireylerin, kamu faaliyetlerine ilişkin olarak bilgi sahibi olabilmeleri için bütçeleme sürecinin bütün aşamalarına ilişkin bütün belgelerin kamuoyu ile paylaşılması gerekmektedir (Altuğ, 2019: 14). Uluslararası Bütçe Ortaklığı (International Budget Partnership-IBP)[7] tarafından açık bütçe endeksinin oluşturulmasında yararlanılan şeffaflık puanı göstergelerinden biri merkezi yönetim bütçesine dair belgelerin[8] çevrimiçi olarak zamanında yayınlanmasıdır. Ancak söz konusu belgelerin vatandaşlar tarafından anlaşılır olması ve bütçe okuryazarlığına da katkı sunması beklenmektedir. Bu nedenle bütçelerin bölüm ve maddelerinin muğlaklığa yer vermeyecek şekilde açıklıkla yazılması önem arz etmektedir (Musaballı, 1970: 37). Ayrıca bütçe ile ilgili tahminlerin ve uygulama sonuçlarının gerek kamuoyu gerekse millet adına bütçe hakkını kullanan meclis üyeleri tarafından ulaşılabilir ve anlaşılır olması gerekmektedir (Altuğ, 2019: 14). Vatandaşların bütçe okuryazarlığını ve devlet bütçesine ilişkin belgelerin açıklığını ölçmek maksadıyla anket kapsamında sorulan *"Devlet bütçesine dair belgeleri ve raporları (merkezi yönetim bütçe kanunları, bütçe gerekçeleri, faaliyet raporları vs.) incelediğimde kolaylıkla anlayabiliyorum"* ifadesine verilen yanıtlar incelendiğinde; katılımcıların %42,7'si kesinlikle katılmıyorum, %18,1'i katılmıyorum, %14,5'i kararsızım, %14,4'ü katılıyorum ve %10,4'ü kesinlikle katılıyorum şeklinde görüş bildirmiştir. Devlet bütçesine dair belgelerin ve raporların anlaşılabilir olması, devlet bütçesinin açıklık ve anlaşılır olma ilkesine riayet edilerek hazırlandığının göstergesi olmasının yanı sıra katılımcıların bütçe okuryazarlığının değerlendirilmesine de olanak sağlamaktadır. Nitekim Masud vd.'nce (2017: 1-6) yapılan çalışmada belirtildiği üzere bütçe okuryazarlığı, kamu bütçelerini okuma ve anlama yeteneğini ifade etmektedir. Bütçe okuryazarlığına sahip bir bireyin devlet bütçesine dair belgeleri teknik olarak algılayabilmesi gerekmektedir. Katılımcıların yanıtları bu perspektifte değerlendirildiğinde, söz konusu belgelerin kolaylıkla anlaşılabilir olduğuna yönelik olumlu görüşlerin oranının %24 olduğu görülmektedir. Bu durum, bütçe bilinç düzeyinin göstergelerinden biri olarak kabul edilen bütçe okuryazarlığının düşük düzeyde olduğu anlamına gelmektedir. Ayrıca devlet bütçelerine dair belgelerin açıklık ve anlaşılırlık düzeyinin tartışılabilir bir seviyede olduğu anlaşılmaktadır.

2017 yılından beri Hazine ve Maliye Bakanlığı tarafından yayınlanan "Vatandaşın Bütçe Rehberi" ve "Vatandaş Kesin Hesap Raporu" na ilişkin dokümanların vatandaşlar tarafından tanınırlığını ölçmek amacıyla sorulan *"Vatandaşın bütçe rehberi ve vatandaş kesin hesap raporu hakkında bilgi sahibiyim"* ifadesine verilen yanıtlar incelendiğinde; katılımcıların %61,4'ü kesinlikle katılmıyorum, %13,6'sı katılmıyorum, %12,7'si kararsızım, %7,4'ü katılıyorum ve %5'i kesinlikle katılıyorum şeklinde görüş bildirmiştir. Vatandaşın bütçe rehberi, devlet bütçesinin vatandaşlar tarafından daha anlaşılabilir ve

---

[7] *1999 yılında kurulan Uluslararası Bütçe Ortaklığı (International Budget Partnership), 2006 yılından beri ülkelerin bütçe şeffaflığını ölçmeye yönelik olarak çalışmalar yaparak uluslararası düzeyde faaliyette bulunan bir sivil toplum kuruluşudur.*

[8] *Sekiz temel bütçe belgesinin çevrimiçi olarak zamanında yayınlanıp yayınlanmadığı ve kapsam düzeyi incelenmektedir. Bu belgelerden dördü (bütçe öncesi raporu, yürütme organının bütçe teklifi, yürürlüğe giren bütçe ve vatandaş bütçesi) bütçenin hazırlık ve onaylanma aşaması ile ilgilidir. Diğer dört bütçe belgesi ise (yıl içi raporlar, yıl ortası değerlendirme raporu, yıl sonu raporu ve denetim raporu) bütçenin yürütme ve denetim aşaması ile ilgilidir (Engin, 2022: 448).*

değerlendirilebilir hâle getirilmesine katkı sağlamak amacıyla hazırlanan önemli bir dokümandır. Vatandaşın bütçe rehberi yürürlükteki bütçe teklifine odaklanmakta iken, vatandaş kesin hesap raporu ise merkezi yönetim kapsamındaki kamu idarelerinin geçmiş yıl mali faaliyetleri hakkında anlaşılır özet bilgiler sunmaktadır. Bütçe şeffaflığının ve hesap verebilirliğin yanı sıra bütçe okuryazarlığının da gelişmesi açısından önemli dokümanlardır. Ancak anket sonuçlarından elde edilen bulgular söz konusu dokümanların vatandaşlar tarafından tanınırlığının ve bilinirliğinin çok düşük düzeyde olduğunu ortaya koymuştur.

5.5.3. Güvenirlik Analizi ve Sonuçları

Bilimsel araştırmalarda kullanılan araştırma araçlarının tekrarlanabilir niteliğe sahip olabilmesi için araştırma araçlarının güvenilirliğinin kanıtlanması ve araştırmacılar tarafından belirtilmesi gerekmektedir. Garson (2013: 33)'a göre, güvenirlik, bir maddenin, ölçeğin veya aracın kendisinden bekleneni gerçekten ölçen varsayımsal bir madde ile korelasyonunu ifade etmektedir. Anket formunda yer alan soruların güvenirliğini ölçmek amacıyla en yaygın olarak kullanılan Cronbach alfa değeri incelenmiştir.

Tablo: 4
Bütçe Bilinç Düzeyi İfadelerine Ait Güvenirlik Sonuçları

	ORT	SS	Madde Toplam Korelasyon	Madde Silindiğinde Cronbach Alfa	Cronbach Alfa
Soru1	3,11	1,329	0,666	0,872	
Soru2	4,19	1,154	0,331	0,889	
Soru3	2,73	1,367	0,592	0,877	
Soru4	2,26	1,263	0,636	0,874	
Soru5	2,22	1,348	0,64	0,874	
Soru6	3,25	1,486	0,591	0,877	**0,886**
Soru7	3,35	1,482	0,658	0,873	
Soru8	3,84	1,340	0,573	0,878	
Soru9	3,91	1,250	0,51	0,881	
Soru10	2,3	1,453	0,596	0,876	
Soru11	2,32	1,408	0,648	0,873	
Soru12	1,81	1,204	0,597	0,877	

Arslantürk ve Arslantürk (2016:170) 0,60 ve üzeri katsayıya sahip ölçeğin güvenirlik seviyesine ulaştığını belirtmektedirler. Buna göre, $0,60 < \alpha < 0,80$ aralığı ölçeğin oldukça güvenilir olduğunu açıklarken, $0,80 < \alpha < 1.00$ aralığı ise ölçeğin yüksek derecede güvenilir olduğunu ifade etmektedir. Bütçe bilinç düzeyi ifadelerine ait Cronbach alfa katsayısı 0,886 olarak elde edilmiş olup, ölçeğin yüksek derecede güvenilir olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca madde toplam korelasyon katsayıları incelendiğinde maddelerin tamamının madde toplam korelasyon katsayısının 0,3'ün üzerinde olduğu görülmüştür.

5.5.4. Farklılık Analizleri

Bu çalışmada Türkiye'de vatandaşların bütçe bilinç düzeyinin sosyo-demografik değişkenlere göre farklılık gösterip göstermediği fark testleri yapılarak analiz edilmiştir. Türkiye'de vatandaşların devlet bütçesine yönelik bilinç düzeyini ölçen ampirik çalışmaların yetersizliğinin yanı sıra doğrudan demografik faktörlerin bütçe bilinç düzeyine etkisini ölçen çalışmalar da yetersizdir. Ancak teorik altyapısı itibarıyla bütçe bilinç düzeyinin eğitim seviyesine göre farklılık göstermesi beklenmektedir. Nitekim Groenland ve Veldhoven

(1983: 134)'a göre, eğitim seviyesine bağlı olarak vergi yoluyla toplanan gelirler ile kamu harcamaları için mevcut olan para miktarı arasındaki bağlantının farkındalığı gelişmektedir.

Bütçe bilinç düzeyinin sosyo-demografik özelliklere göre farklılık gösterip göstermediğini analiz etmeden önce parametrik veya non-parametrik testlerin yapılmasına karar verebilmek için öncelikle veri setinin normal dağılıma uygunluğu incelenmiştir. Çarpıklık ve basıklık katsayıları, P-P (Probability-Plot) ve histogram grafikleri incelenmiştir. Gürbüz ve Şahin'e (2018: 214) göre, normal veya normale yakın dağılımlarda çarpıklık ve basıklık katsayılarının sıfıra yakın olacak şekilde -1 ile +1 arasında olması beklenmektedir. Araştırma kapsamında elde edilen verilerin çarpıklık ve basıklık katsayılarının -1 ile +1 aralığında yer aldığı tespit edilmiştir. Dolayısıyla verilerin normal dağılıma yakın bir dağılıma sahip olduğu belirlenmiş ve parametrik testler kullanılmıştır. İkili gruplara göre normal dağılıma uyan değişkenlerin incelenmesinde bağımsız örneklem T testi, üç ve üzeri gruplarda normal dağılıma uyan değişkenlerin incelenmesinde ANOVA testi kullanılmıştır. ANOVA testi uygulanırken, öncelikle varyansların homojenliğini test etmek için Levene testi değerleri incelenmiştir. Varyans analizi sonucunda gruplar arasında anlamlı bir fark bulunduysa, farkın hangi gruplar arasında ortaya çıktığını belirlemek amacıyla çoklu karşılaştırma testlerinden Tukey ve Tamhane kullanılmıştır. Testte varyans homojenliğinin sağlanması hâlinde Tukey, sağlanmaması hâlinde Tamhane'nin T2 testlerinden yararlanılmıştır (Antalyalı, 2006: 131-135). Ayrıca anlamlı farklılık çıkan durumlarda bağımsız değişkenin bağımlı değişken üzerindeki etki büyüklüğünü belirlemek amacıyla eta-kare etki büyüklüğü katsayıları hesaplanmıştır.

Tablo: 5
Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Bütçe Bilinç Düzeyi Puanlarının Karşılaştırılması

		Bütçe Bilinç Düzeyi						
		n	**$\bar{x}$**	**ss**	**t/F***	**p**	**η^2**	**Fark**
Yaş	18-25 arası	201	3,00	0,90	30,382*	<0,001	0,109	1>4
	26-39 arası	291	3,17	0,91				1>5
	40-54 arası	262	2,76	0,92				
	55-65 arası	131	2,42	0,81				
	65 üstü	118	2,30	0,80				
Cinsiyet	Kadın	498	2,79	0,92	1,232	0,218		
	Erkek	505	2,86	0,96				
Medeni Durum	Bekar	365	3,02	0,87	4,863	<0,001	0,319	
	Evli	638	2,72	0,96				
Eğitim Durumu	Okuma Yazma Biliyor	37	2,11	0,45	102,91*	<0,001	0,292	Tüm gruplar arasında anlamlı farklılık saptanmıştır.
	İlkokul/Ortaokul/İlköğretim	452	2,43	0,78				
	Lise	271	2,90	0,90				
	Ön lisans/Lisans	209	3,51	0,70				
	Lisansüstü	34	4,22	0,64				
Aylık Gelir	17.002 TL altı	250	2,82	0,91	19,724*	<0,001	0,073	4>1
	17.002 TL	163	2,59	0,91				5>1
	17.003-34.000 TL arası	359	2,67	0,90				
	34.001-51.000 TL arası	170	3,14	0,90				
	51.001 ve üzeri	61	3,54	0,90				

Tek yönlü varyans analizi sonucunda elde edilen bulgulara göre katılımcıların bütçe bilinç düzeylerinin yaş değişkenine göre anlamlı bir farklılık F (4,998) =30,382, p<0,001 gösterdiği belirlenmiştir. Yaş değişkeninin bütçe bilinç düzeyi üzerindeki etkisini belirlemek

amacıyla yapılan etki büyüklüğü analizi sonucunda yaş değişkeninin (η^2) küçük bir etki büyüklüğüne sahip olduğu tespit edilmiştir. Varyansların homojenliğine bakılmış ve homojen olmadığı tespit edilmiştir (Levene p=0,034). Tamhane testi sonucuna göre 18-25 yaş arası bireyler ile 55-65 yaş arası bireylerin ($p<0,001$) ve 65 yaş üzeri olan bireylerin ($p<0,001$) bütçe bilinç düzeyi arasındaki farklılıkların anlamlı olduğu belirlenmiştir. 18-25 yaş arası bireylerin bütçe bilinç düzeyi aritmetik ortalamaları, 55-65 yaş arası bireylerden ve 65 yaş üzeri bireylerden anlamlı şekilde daha yüksek bulunmuştur.

T testi sonucunda elde edilen bulgulara göre katılımcıların bütçe bilinç düzeylerinin cinsiyet değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı ($p>0,05$) bir farklılık göstermediği belirlenmiştir. Kadın ve erkeklerin bütçe bilinç düzeyi aritmetik ortalamaları farklılık göstermemektedir.

Katılımcıların bütçe bilinç düzeylerinin medeni durum değişkenine göre anlamlı bir farklılık t (1001) =4,863, $p<0,001$ gösterdiği belirlenmiştir. Etki büyüklüğü, eta kare (η^2), 0,29'dur ve yüksek bir etkiye işaret etmektedir. Bekarların bütçe bilinç düzeyi aritmetik ortalamalarının evlilerden anlamlı şekilde daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Katılımcıların bütçe bilinç düzeylerinin eğitim durumu değişkenine göre anlamlı bir farklılık F (4,998) =102,91, $p<0,001$ gösterdiği belirlenmiştir. Etki büyüklüğü, eta kare (η^2), 0,29'dur ve büyük bir etkiye işaret etmektedir. Varyansların homojenliğine bakılmış ve homojen olmadığı tespit edilmiştir (Levene $p<0,001$). Tamhane testi sonucuna göre tüm eğitim düzeyleri arasında istatistiksel açıdan anlamlı farklılık saptanmıştır. Lisansüstü eğitim seviyesinde yer alan katılımcıların bütçe bilinç düzeylerinin en yüksek düzeyde; okuma yazma bilen katılımcıların ise bütçe bilinç düzeylerinin en düşük düzeyde olduğu belirlenmiştir. Bu durum eğitim seviyesi yükseldikçe bütçe bilinç düzeyinin yükseldiğini göstermektedir.

Katılımcıların bütçe bilinç düzeylerinin aylık gelir değişkenine göre anlamlı bir farklılık F (4,998) =19,724, $p<0,001$ gösterdiği belirlenmiştir. Etki büyüklüğü, eta kare (η^2), 0,073'tür ve düşük bir etkiye işaret etmektedir. Varyansların homojenliğine bakılmış ve homojen olduğu tespit edilmiştir (Levene p=0,910). Tukey testi sonucuna göre aylık geliri 17.002 TL altı olan bireylerin bütçe bilinç düzeyi ile aylık geliri 34.001-51.000 TL arası ($p=0,04$) ve 51.001 ve üzeri olan ($p<0,001$) bireylerin bilinç düzeyleri arasındaki farklılık istatistiksel olarak anlamlıdır. 17.002 TL altı geliri olan bireylerin bilinç düzeyleri aylık geliri 34.001-51.000 TL arası ve 51.001 TL ve üzeri olan bireylerin bilinç düzeylerinden anlamlı şekilde daha düşük olduğu tespit edilmiştir. Sonuç olarak, H_1, H_3, H_4 ve H_5 hipotezleri desteklenmiş, H_2 hipotezi ise desteklenmemiştir.

6. Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Bütçe bilinci, vatandaşların kamu maliyesine yönelik farkındalığını belirleyen ve bütçeleme süreçlerine katılımını teşvik eden temel unsurlardan biridir. Bütçe hakkının etkin bir şekilde kullanılabilmesi, bireylerin kamu gelirleri ve harcamaları hakkında bilgi sahibi

olmasına, bütçeleme süreçlerini takip etmesine ve kamusal kaynakların nasıl yönetildiğini sorgulamasına bağlıdır. Bütçe süreçlerine ilişkin farkındalık düzeyinin yükselmesi, vatandaşların kamu gelir ve harcamalarına yönelik bilgi edinme, değerlendirme ve denetim mekanizmalarına katılımını teşvik edecek; böylece demokrasi kalitesinin güçlenmesine zemin hazırlayacaktır. Bu doğrultuda, Türkiye'de vatandaşların bütçe bilinç düzeyinin tespit edilmesi, kamu maliyesi şeffaflığının ve hesap verebilirliğinin güçlendirilmesi açısından önemli bir gereklilik olarak ortaya çıkmaktadır. Ancak literatürde bütçe bilincine ilişkin teorik ve ampirik çerçevede yapılan akademik çalışmalar yetersiz düzeydedir. Mevcut çalışmaların ise kapsamı ve derinliği sınırlı düzeydedir. Genellikle belirli örneklem gruplarının bütçe bilgisi düzeyi ve bütçe hakkı algısı gibi konulara odaklanılmıştır. Bunun yanı sıra, bütçe bilinci kavramına dair kapsamlı bir teorik çerçeve oluşturma çabaları da sınırlı düzeydedir. Literatürdeki çalışmaların pek çoğu kavramı net olarak tanımlamadan doğrudan saha araştırması sonuçlarına odaklanmaktadır. Bu durum bütçe bilinci alanında henüz olgunlaşmamış bir kuramsal boşluğa da işaret etmektedir. Önceki araştırmaların aksine, bu çalışma Türkiye genelini temsil edecek şekilde vatandaşların bütçe bilinç düzeyini tespit etmeyi ve bütçe bilincinin sosyo-demografik özelliklere göre farklılaşma gösterip göstermediğini araştırmayı amaçlamaktadır. Bulguların Türkiye'yi temsil edici olması bakımından TÜİK Düzey 1 kapsamında 12 bölgenin her birinden bir il seçilmiş ve 12 ilde toplam 1003 kişiye anket uygulanmıştır. Anket kapsamında seçmen niteliğindeki 18 yaş ve üstü vatandaşların bütçe hakkı algısı, bütçeleme sürecinin takibi, bütçe ile ilgili vatandaş odaklı gelişmelerin takibi, bütçe okuryazarlığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Böylece sadece tek bir gruba ya da bölgeye odaklanmak yerine, vatandaşların devlet bütçesi farkındalığına ilişkin güncel ve genellenebilir bulgular elde edilmiştir. Daha sonra bütçe bilinç düzeyinin sosyo-demografik özelliklere (eğitim durumu, yaş, cinsiyet, medeni durum ve aylık gelir) göre farklılık gösterip göstermediği fark testleri yapılarak sınanmıştır. Bu sayede çalışma, Türkiye genelinde mevcut bütçe bilinç düzeyinin tespit edilmesinin yanı sıra hangi toplumsal kesimin daha dezavantajlı olduğunu da belirlemiştir. Bütçe bilincini artırmak için hangi gruplara odaklanılması gerektiği daha net hâle gelmiştir. Özetle, bu çalışmada bütçe bilincine yönelik teorik bir çerçeve oluşturulurken Türkiye'de bütçe bilincinin tespiti konusundaki literatürdeki boşluğu doldurmak ve gelecekteki araştırmalar için temel oluşturmak hedeflenmiştir.

Türkiye'de vatandaşların kamu bütçesi konusundaki bilinç düzeyini ölçen 12 maddelik anket bulguları, bazı alanlarda bilgi düzeyinin yetersiz olduğunu göstermektedir. Bütçe bilincinin göstergelerini açıklayan; "*Bütçe sürecinin aşamaları (hazırlık, onaylanma, uygulanma ve denetim) hakkında bilgi sahibiyim", "Devlet bütçesi ile ilgili belgeler ve veriler hakkında bilgi alabileceğim resmi bir internet sitesinden haberdarım", "Devlet bütçesine dair belgeleri ve raporları (merkezi yönetim bütçe kanunları, bütçe gerekçeleri, faaliyet raporları vs.) incelediğimde kolaylıkla anlayabiliyorum", "Vatandaşın bütçe rehberi ve vatandaş kesin hesap raporu hakkında bilgi sahibiyim"* ifadelerine katılımcıların katılıyorum, kesinlikle katılıyorum şeklinde verdikleri olumlu yanıtların ortalamanın altında kaldığı tespit edilmiştir. Bu sonuç, Selen ve Tarhan (2014) ile Güngör-Göksu (2020)

çalışmalarının da ortaya koymuş olduğu Türkiye'de devlet bütçesine yönelik bilinç düzeyinin yetersiz olduğu tespitiyle örtüşmektedir.

Bütçe bilinç düzeyinin sosyo-demografik özelliklere göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini tespit etmek amacıyla yapılan farklılık analizi sonuçlarına göre ise yalnızca cinsiyet değişkeninin farklılık göstermediği tespit edilmiştir. Bu kapsamda elde edilen bulgular Ciğerci ve Pehlivan (2022) çalışması ile uyuşmamaktadır. Nitekim bu çalışmada, katılımcıların bütçe bilinç düzeylerinin medeni durum, yaş, eğitim düzeyi ve aylık gelir değişkenlerine göre farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Ayrıca medeni durum ve eğitim düzeyi değişkenlerinin bütçe bilinç düzeyi üzerinde yüksek etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir. Eğitim düzeyi kapsamında tüm gruplar arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Dolayısıyla Groenland ve Veldhoven (1983) çalışmalarında ileri sürdükleri eğitim seviyesine bağlı olarak bireylerin mali farkındalığının gelişmesine ilişkin hipotez bu çalışmanın sonuçları ile uyuşmaktadır. Lisansüstü eğitim seviyesinde yer alan katılımcıların bütçe bilinç düzeylerinin en yüksek düzeyde; okuma yazma bilen katılımcıların ise bütçe bilinç düzeylerinin en düşük düzeyde olduğu belirlenmiştir. Lisansüstü eğitim seviyesinde yer alan katılımcıların bütçe bilinç düzeyinin diğer eğitim seviyesindeki katılımcılara göre anlamlı bir şekilde farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Ahmadov (2020) çalışmasında da bütçe hakkı algısının bireylerin eğitim düzeyi açısından anlamlı bir farklılık gösterdiği tespit edilmiş ve bulgular bu çalışmanın sonuçları ile de uyum sağlamaktadır. Medeni durum açısından bekarların bütçe bilinç düzeyi aritmetik ortalamalarının evlilerden daha yüksek olduğu; yaş değişkenine göre ise özellikle genç yaştaki katılımcıların bütçe bilinç düzeylerinin daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Anket çalışmasından elde edilen bulguların değerlendirilmesi sonucunda aşağıdaki politika önerileri öne çıkmaktadır:

- ***Bütçe bilgilerinin şeffaf, anlaşılır ve erişilebilir şekilde sunulması:*** Kamu otoriteleri devlet bütçesine ilişkin bilgileri vatandaşlara basit ve anlaşılır bir dil ile sunmaya öncelik vermelidir. Bütçe süreçlerinin karmaşık detayları halkın kolayca anlayabileceği görsel öğeler ve açıklamalarla desteklenerek paylaşılmalıdır. Bu bağlamda, bütçe şeffaflığının geliştirilmesi temel bir hedef olmalıdır. Bütçenin hazırlık, onay, uygulama ve denetim aşamalarında neler yapıldığı, kamu harcamalarının hangi hizmet alanlarına ne oranda dağıldığı gibi bilgiler, infografikler, broşürler ve web tabanlı interaktif araçlar aracılığıyla kamuoyuna sunulmalıdır.
- ***Vatandaş bütçe dokümanlarının tanıtımının ve kullanımının yaygınlaştırılması:*** Çalışmada en düşük ortalamaya sahip maddelerden biri, katılımcıların Vatandaşın Bütçe Rehberi ve Vatandaş Kesin Hesap Raporu gibi halk için hazırlanan bütçe dokümanlarından haberdar olmamasıdır. Bulgular, söz konusu dokümanların toplum nezdinde neredeyse bilinmediğini göstermektedir; ankete katılanların yalnızca %12,4'ü bu tür dokümanlardan haberdar olduğunu belirtmiştir. Benzer şekilde, Güngör-Göksu (2020) tarafından yapılan çalışmada da vatandaşların sadece %21,8'inin söz konusu dokümanları bildiği saptanmıştır. Bu durum,

mevcut bütçe dokümanlarının hedeflenen kitleye ulaşmadığını göstermektedir. Dolayısıyla, vatandaş bütçe rehberi ve benzeri raporların görünürlüğü artırılmalı ve geniş kitlelere ulaşması sağlanmalıdır. Somut olarak, Millî Eğitim Bakanlığı ve üniversiteler iş birliğiyle bu rehberlerin içeriği eğitim müfredatına veya halka açık kurslara entegre edilmelidir. Örneğin, halk eğitim merkezlerinde veya belediyelerin bünyesinde verilecek "bütçe okuryazarlığı" seminerlerinde bu rehberlerden yararlanılmalıdır.

- ***Hedefe yönelik eğitim ve bilgilendirme kampanyaları:*** Bütçe bilincinin düşük olduğu kesimlere odaklanan yaygın eğitim programları ve bilgilendirme kampanyaları düzenlenmelidir. Araştırmada özellikle düşük eğitim seviyesine sahip bireyler ile ileri yaş gruplarındaki vatandaşların bütçe konusunda daha yetersiz bilgiye sahip oldukları saptanmıştır. Bu nedenle, farkındalığı artırma çabalarında bu gruplara öncelik verilmelidir. Kamu spotları, televizyon programları, sosyal medya içerikleri gibi çeşitli iletişim araçları kullanılarak devlet bütçesinin ne olduğu, nasıl hazırlandığı ve vatandaşın hayatını nasıl etkilediği basit ve anlaşılır örneklerle anlatılmalıdır. Yerel yönetimler ve valilikler, kendi yörelerindeki vatandaşlara yönelik bütçe bilgilendirme toplantıları düzenlemelidir. İl ve ilçe bazında halka açık seminerler veya belediyelerin "halk günleri" gibi düzenlenecek etkinlikler kapsamında bütçe sunumları yapılarak vatandaşların soruları cevaplanmalıdır. Özellikle okullarda ve üniversitelerde gençlere yönelik müfredatta temel kamu maliyesi ve bütçe okuryazarlığı konularına yer verilmesi uzun vadede bütçe bilincinin gelişmesine katkı sağlayacaktır. Millî Eğitim Bakanlığı bünyesinde bütçe bilinci konularını genç yaşta kazandırmaya yönelik programların geliştirilmesi de yararlı olacaktır. Kamu spotları ve eğitim kampanyaları hazırlanırken, içeriklerin hedef kitleye uygunluğu gözetilmelidir. Düşük eğitimli veya yaşlı gruplara daha basit ve görsel ağırlıklı mesajlar, gençlere ise dijital platformlar üzerinden interaktif içerikler sunmak gibi farklılaştırılmış stratejiler benimsenmelidir. Bu sayede toplumun her kesimine nüfuz eden çok yönlü bir bilinçlendirme hareketi mümkün olacaktır. Sivil toplum kuruluşları da bu süreçte kritik rol oynamaktadır; bütçe şeffaflığı alanında faaliyet gösteren STK'lar halkın katılımına açık atölye çalışmaları veya bütçe okuryazarlığı eğitimleri organize etmelidir. Bu eğitimlerde, katılımcılara devlet bütçesini nasıl takip edebilecekleri, bütçe dokümanlarını nerede bulup nasıl yorumlayabilecekleri uygulamalı olarak gösterilmelidir.

Yukarıdaki öneriler, çalışmanın bulgularıyla doğrudan bağlantılı olup somut ve uygulanabilir politika adımları sunmaktadır. Bu önerilerin hayata geçirilmesi ve bütçe bilincinin güçlendirilmesi, daha şeffaf, katılımcı ve demokratik bir kamu maliyesi yapısının tesisine zemin hazırlayacak, vatandaş ile devlet arasındaki güven bağını güçlendirecektir. Bu da uzun vadede kamu kaynaklarının daha etkin kullanılmasını, israf ve yolsuzluğun azalmasını ve bütçe hakkının tam anlamıyla hayat bulmasını sağlayacaktır.

Kaynaklar

Ahmadov, R. (2020), "Azerbaycan Halkının Bütçe Hakkı Algısı: Gence İli Özelinde Bir Araştırma", *Yüksek Lisans Tezi*, Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Akdoğan, A. (2006), *Kamu Maliyesi* (10. Baskı), Ankara: Gazi Kitapevi.

Aksoy, Ş. (1993), *Kamu Bütçesi*, İstanbul: Filiz Kitabevi.

Alkan, F. & F. Yıldız (2019), "Bütçelemede Yeni Yaklaşımlar: Katılımcı Bütçeleme ve Vatandaş Bütçesi", içinde: F. Yıldız & G. Tuncer (eds.), *Güncel Gelişmeler Perspektifinden Kamu Maliyesinde Seçme Konular* (31-52), Ankara: Savaş Yayınevi.

Altuğ, F. (2019), *Kamu Bütçesi*, İstanbul: Beta Basım Yayın.

Antalyalı, Ö.L. (2006), "Varyans Analizi (ANOVA-MANOVA)", içinde: Ş, Kalaycı (ed.), *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri* (130-183), Ankara: Asil Yayın Dağıtım.

Arıman, Y. (2020), "Ortaokul ve Lise Öğrencilerinin Kamu Harcaması Bilinçlerinin Tespitine ve Geliştirilmesine Yönelik Bir Deney", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 15(3), 925-938.

Arslantürk, Z. & E.H. Arslantürk (2016), *Uygulamalı Sosyal Araştırma, Kavramlar-Metotlar-Teknikler-Bilgisayar Uygulamaları* (4. Baskı), İstanbul: Çamlıca Yayınları.

Barut, M.E. & H. Türkal (2024), "Bütçe Bilinci ve Bütçe Bilincinin Artışında Etkili Olan Faktörlere Kurumsal Bir Bakış", *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 7(4), 1051-1073.

Baş, T. (2013), *Anket: Nasıl Hazırlanır, Nasıl Uygulanır, Nasıl Değerlendirilir?* (7. Baskı), Ankara: Seçkin Yayınları.

Canbay, T. & G. Çetin-Gerger (2012), "Mali Sosyoloji Üzerine Denemeler", içinde: A.K. Çelebi (ed.), *Batı'da Bütçe Hakkının Gelişiminin Toplumsal Yapının Değişimi Üzerindeki Etkileri* (159-194), Ankara: Hermes Matbaacılık.

Ciğerci, İ. & M. Pehlivan (2022), "Bütçe Okuryazarlığı: Ege Bölgesi Belediye Meclis Üyeleri Üzerine Bir Çalışma", *Vergi Raporu Dergisi*, 268, 191-217.

CPDI Centre for Peace and Development Initiatives (2013), *People's Perception of Budget*, Pakistan.

Çakır, S. & G. Kayalıdere (2018), "Katılımcı Bütçeleme ve Kent Konseylerinde Katılımcı Bütçe Algısı: Manisa Yunusemre Belediyesi Kent Konseyi Örneği", *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 25(3), 941-960.

Çataloluk, C. (2008), "Batı Toplumlarında Toplumsal Yapı Değişimleri ve Bütçe Hakkının Gelişimi", *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(2), 72-94.

Demir, İ.C. (2016a), "Katlanılabilir Vergi Yükü ve Belirleyicileri: Türkiye Üzerine Bir Araştırma", *Afton Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18(2), 79-87.

Demir, İ.C. (2016b), "Vergilemede Fayda İlkesi Bağlamında Sosyal Güvenlik Primlerine Bakış: Türkiye Örneği", *Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2(4), 57-66.

Demirhan, H. (2019), "Yeni Nesi Doğrudan Demokrasi Araçları: e-Demokrasi, e-Katılım ve e-Katılımcı Bütçeleme", *Vergi Dünyası*, 453, 52-67.

Dornstein, M. (1987), "Taxes: Attitudes and Perceptions and Their Social Bases", *Journal of Economic Psychology*, 8, 55-76.

Engin, R. (2022), "Bütçe Şeffaflığı ve Türkiye: Açık Bütçe Endeksi Üzerinden Bir Değerlendirme", *Sayıştay Dergisi*, 33(126), 443-471.

Eroğlu, E. & İ. Kaynar (2023), "Bütçe Okuryazarlığı: Türkiye'de Belediye Meclis Üyelerinin Bütçe Bilgi Düzeylerinin Analizi", *Amme İdaresi Dergisi*, 56(3), 59-79.

Eroğlu, E. & İ. Kaynar (2024), "Bütçe Okuryazarlığı Kavramı Üzerine Kavramsal ve Kuramsal Bir Değerlendirme", içinde: U. Gencel & M. Gök (eds.), *Sosyal Bilimlerde Yeni Perspektifler* (64-80), Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.

García, G.A. et al. (2012), *Fiscal Awareness: the attitude towards fraud in Spain, with a special focus on gender*, <https://archivo.alde.es/encuentros.alde.es/anteriores/xiiieea/trabajos/pdf/131.pdf>, 02.03.2025.

Garson, G.D. (2013), *Validity & Reliability (Statistical Associates Blue Book Series 12)*, USA: Statistical Associates Publishing.

Gazioğlu, A. (2022), "Devlet Bütçesi Anlayışında Dijital Uygulamalar ve Türkiye Açısından Değerlendirilmesi", *Doktora Tezi*, İzmir: İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Groenland, E.A.G. & G.M. Veldhoven (1983), "Tax Evasion Behavior: A Psychological Framework", *Journal of Economic Psychology*, 3, 129-144.

Güngör-Göksu, G. (2020), "Vatandaş Bütçe Bilinci ve Bütçe Bilincinin Artışında Etkili Olan Faktörlerin Analizi", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 66, 126-146.

Güngör-Göksu, G. vd. (2024), "Searching the Level of State Budget Awareness and Consciousness of Generation Z University Students", *38. Uluslararası Maliye Sempozyumu*, Hacettepe Üniversitesi, Antalya.

Gürbüz, S. & F. Şahin (2018), *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri* (5. Baskı), Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Gürsoy, B. (1980), *Kamusal Maliye İkinci Cilt Bütçe*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.

HAQ-Centre for Child Rights (2010), *Budget for Children Analysis-A Beginner's Guide*, <https://internationalbudget.org/wp-content/uploads/Budget-for-Children-Analysis.pdf>, 02.03.2025.

Kalkınma Ajansları (2024), *Kalkınma Planlamasında İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması*, <https://ka.gov.tr/sayfalar/kalkinma-planlamasinda-istatistiki-bolge-birimleri-siniflandirmasi--24>, 17.09.2024.

Kirchler, E. et al. (2008), "Enforced versus voluntary tax compliance: The "slippery slope" framework", *Journal of Economic Psychology*, 29, 210-225.

Konukman, A. (2015), "Türkiye'de Bütçe Hakkının Kullanımı: Sorunlar ve Çözüm Önerileri", *Artvin Çoruh Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 23-65.

Masud, H. et al. (2017), *International Practices to Promote Budget Literacy Key Findings and Lessons Learned*, Washington, DC: The World Bank.

Musaballı, H. (1970), *Bütçe*, İstanbul: Nebioğlu Yayınevi.

Mutluer, K. vd. (2018), *Bütçe Hukuku* (4. Baskı), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

OECD (2017), *OECD Budget Transparency Toolkit: Practical Steps for Supporting Openness, Integrity and Accountability in Public Financial Management*, Paris: OECD Publishing.

Oxford English Dictionary, *Consciousness*, <https://www.oed.com/dictionary/consciousness_n?tab=meaning_and_use&tl=true#8574985>, 21.02.2025.

Pehlivan, O. (2022), *Devlet Bütçesi*, Trabzon: Celepler Matbaacılık.

Rosenthal, D.M. (2009), "Concepts and Definitions of Consciousness", in: W.P. Banks (ed.), *Encyclopedia of Consciousness* (157-169), Oxford (US): Elsevier.

Selen, U. & A.B. Tarhan (2014), *Türkiye'de Bütçe Hakkı Algısı*, Bursa: Ekin Basım Yayın.

Spirakis, G. et al. (2010), "The impact of electronic government on democracy: e-democracy through e-participation", *Electronic Government an International Journal*, 7(1), 75-88.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2024), <https://www.sbb.gov.tr/>, 17.09.2024.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2024), *2019-2024 Yılı Bütçesi: Vatandaşın Bütçe Rehberi*, <https://www.sbb.gov.tr/vatandas-butce-rehberi/>, 02.02.2024.

T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü (2024), *Vatandaş Kesin Hesap Raporları*, <https://muhasebat.hmb.gov.tr/vatandas-kesin-hesap-raporlari>, 21.07.2024.

T.C. Yüksek Seçim Kurulu (2023), *Güncel Seçim İstatistikleri*, <https://www.ysk.gov.tr/tr/2023-cumhurbaskani-ve-milletvekili-secim-i%CC%87statistikleri/1541626>, 10.08.2023.

TDK Türk Dil Kurumu (2023), *Güncel Türkçe Sözlük*, <https://sozluk.gov.tr/>, 10.06.2023.

Torgler, B. (2007), *Tax Compliance and Tax Morale: A Theoretical and Empirical Analysis*, USA: Edward Elgar Publishing.

Wampler, B. & J. Hartz-Karp (2012), "Participatory Budgeting: Diffusion and Outcomes across the World", *Journal of Public Deliberation*, 8(2), https://doi.org/10.16997/jdd.137.

Yapıcı-Sapankaya, F. & H. Tandırcıoğlu (2022), "Gençlerin Bütçe Hakkı Algısı: Manisa Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Üzerinden Bir Değerlendirme", *Yönetim ve Ekonomi*, 29(2), 297-318.

Yıldız, F. & F. Alkan (2017), "Katılımcı Bütçeleme Perspektifinden Yükseköğretim Öğrencilerinin Bütçe Algısı Araştırması: Dumlupınar Üniversitesi Örneği", *Maliye Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 129-145.

Yıldız, F. & F. Alkan (2018), "Yapısal Eşitlik Modeli ile Bütçeleme Sürecinde Etkinliği Sağlayan Faktörlerin Belirlenmesi ve Bir Uygulama", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 57, 182-195.

Yürükoğlu, B. & N. Kırcı-Çevik (2023), *Bütçe Hakkı ve Demokrasi: OECD Ülkelerinden Ampirik Bulgular*, Gaziantep: Özgür Yayın.